

Overskridelse av myndighet
Aksjeloven § 6-33

Kandidatnummer: 437
Leveringsfrist: 25.04.2007

Til sammen 14979 ord

24.04.2007

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon av tema og problemstillinger	1
1.2	Avgrensning av oppgaven	2
1.3	Rettskildebildet	3
<u>2</u>	<u>DE LEGISLATIVE HENSYN BAK REGELEN</u>	<u>5</u>
2.1	Hensyn bak regelen	5
2.1.1	Kort om aksjeloven § 6-33 og forholdet til EØS	7
<u>3</u>	<u>ANVENDELSESOMRÅDET</u>	<u>9</u>
<u>4</u>	<u>DE ENKELTE VILKÅR</u>	<u>13</u>
4.1	Innledning	13
<u>5</u>	<u>MYNDIGHETSOVERSKRIDELSE</u>	<u>14</u>
5.1	Innledning	14
5.2	Styrets legitimasjon	15
5.3	Styrets kompetanse	17
5.4	Daglig leders legitimasjon og kompetanse	23
5.4.1	Innledning	23
5.4.2	”daglig ledelse”	24
5.5	Den signaturberettigedes legitimasjon	28

5.6	Den signaturberettigedes kompetanse.	28
<u>6</u>	<u>KRAVET TIL GOD TRO HOS MEDKONTRAHENTEN</u>	<u>30</u>
6.1	Innledning	30
6.2	Godtro-vurderingen	31
6.2.1	Hva aktsomhetsnormen må dekke	34
6.2.2	God tro i forhold til selskapets vedtekter	35
6.2.3	God tro i forhold til vedtekter med hjemmel i aksjeloven	38
6.2.4	Unntaket selskapets formål	39
6.2.5	Tidspunktet for den onde tro	41
6.2.6	Er godtro- vurderingen i overensstemmelse med EUs første selskapsdirektiv artikkel 9	42
<u>7</u>	<u>”... STRIDE MOT REDELIGHET Å GJØRE DISPOSISJONEN GJELDENE”</u>	<u>44</u>
<u>8</u>	<u>”GODTGJØR”</u>	<u>46</u>
<u>9</u>	<u>RETTSVIRKNINGENE OG FØLGENE AV OVERTREDELSEN AV § 6-33</u>	<u>48</u>
9.1	Rettsvirkningene etter § 6-33	48
9.2	Erstatning for selskapet	50
9.2.1	Erstatning for selskapet når selskapet er bundet av disposisjonen	51
9.2.2	Erstatning for selskapet når selskapet ikke er forpliktet overfor tredjemann	54
9.3	Ansvar overfor medkontrahenten	55
<u>10</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>58</u>

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema og problemstillinger

Temaet for denne oppgaven er aksjelovens § 6-33.¹ Aksjeloven § 6-33 regulerer overskridelse av myndighet eller kompetanse fra bestemte selskapsrepresentanter. Dersom styret, daglig leder eller en signaturberettiget foretar disposisjoner på selskapets vegne som de ikke har kompetanse til, vil selskapet som hovedregel være bundet av disse, jf § 6-33. Et unntak gjøres allikevel for det tilfellet at selskapet kan ”godtgjøre at medkontrahenten forsto eller burde forstått at myndigheten ble overskredet, og det vil stride mot redelighet å gjøre disposisjonen gjeldende”. Kan selskapet godtgjøre en slik ond tro hos medkontrahenten vil selskapet kunne hevde seg ubundet av disposisjonen.

I denne oppgaven benyttes begrepene myndighet og kompetanse om det samme forhold. Kompetanse eller myndighet betyr at selskapsrepresentantene er berettiget til å disponere på selskapets vegne.

Så lenge selskapet representanter holder seg innenfor de grenser som gjelder for deres kompetanse, vil selskapets medkontrahent kunne påberope seg dette som grunnlag for at selskapet skal anses bundet av disposisjonen. Problemet oppstår når selskapsrepresentantene foretar disposisjoner på selskapets vegne de ikke var berettiget til. Kompetanseoverskridelse kan bestå i at selskapsrepresentantene handler i strid med lov, vedtekter eller beslutning fra et annet overordnet selskapsorgan. For eksempel kan situasjonen være at daglig leder handler i strid med en instruks fra styret. I slike tilfeller vil det ofte være i selskapets interesse å kunne se seg ubundet de disposisjoner som er foretatt. Samtidig vil ikke medkontrahenten nødvendigvis være klar over myndighetsoverskridelsen. For medkontrahenten kan selskapets representant fremstå som legitimert. Det vil si at for

¹ Lov av 13.juni 1997 nr. 44

tredjemann kan selskapsrepresentanten fremstå som berettiget til å foreta disposisjonen. Resultatet er at disposisjonen kan bli bindende for selskapet såfremt medkontrahtenten er i aktsom godt tro, jf § 6-33.

Aksjeloven § 6-33 fremstår etter dette som en avveining av hensyn til å beskytte selskapet mot myndighetsoverskridelser fra dets representanter, og hensynet til å beskytte en medkontrahtent i god tro. Hensynene bak regelen vil det nærmere bli redegjort for i avsnitt 2.

1.2 Avgrensning av oppgaven

Fremstillingen vil av hensyn til oppgavens omfang, bare knytte seg til aksjeloven, men gjeldende rett vil stort sett være sammenfallende for allmennaksjeselskaper.

Oppgaven vil i hovedsak ta for seg de vilkårene som oppstilles i § 6-33. Dette vil for det første være hva som ligger i kravet til myndighetsoverskridelse. For det andre vilkåret om god tro hos medkontrahtenten, og dernest vilkåret om at det ikke må stride mot redelighet å gjøre disposisjonen gjeldende.

Oppgaven vil underveis måtte ta for seg de formuerettslige representasjonsreglene, for å kunne gjøre rede for de ulike vilkårene i aksjelovens § 6-33. Det betyr at jeg vil ta for meg hvem som representerer aksjeselskapet og rekkevidden av deres kompetanse.

Hvem som kan representere selskapet i forvaltningsrettslige eller andre prosessuelle sammenhenger faller utenfor oppgavens tema og vil ikke bli behandlet.

Reglene om selskapsrepresentantenes kompetanse og legitimasjon finner vi i aksjeloven kapittel 6 III. Disse vil bli nærmere behandlet under avsnitt 5. Reglene må suppleres av de alminnelige avtalerettslige fullmaktsregler, jf avtaleloven² kapittel 2, og reglene om

² Lov av 31. mai 1918 nr.4

prokurafullmakt i prokuraloven³. Oppgaven avgrenses mot noen nærmere behandling av dette.

I oppgaven benyttes både begrepet medkontrahent og tredjemann som betegnelse på den som handler med selskapet. Begrepene har i denne oppgaven ingen innholdsmessige forskjeller. Begrepene selskapsrepresentant og selskapsorgan vil bli benyttet som begrep på personene som handler på vegne av selskapet etter § 6-33.

I forlengelsen av dette vil det også være naturlig å omtale rettsvirkningene av at vilkårene i § 6-33 er oppfylt. Jeg vil omtale hvilken virkning det har at vilkårene i § 6-33 er oppfylt, og det erstatningsansvar som kan oppstå. Fremstillingen avgrenses mot øvrige sanksjoner enn erstatning, da jeg finner de å fremstå noe fjernere og kun for unntakstilfeller.

Der det er naturlig vil også aksjelovens § 6-33 og forholdet til Norges forpliktelser etter EØS- avtalen bli behandlet.

1.3 Rettskildebildet

Aksjeloven § 6-33 avløser tidligere aksjelov av 1976 § 8-15. Den opprinnelige bestemmelsen, ble funnet å være i strid med Norges forpliktelser etter EØS- retten, og ble derfor endret gjennom endringslov av 22.12.1995 nr 80. I forarbeidene til gjeldende aksjelov, er bestemmelsen videreført med kun redaksjonelle endringer.⁴ Tidligere lovs forarbeider, eldre rettspraksis og teori vil derfor være relevante ved tolkning av § 6-33.⁵

For aksjeloven foreligger det to sett med forarbeider. Bakgrunnen for dette var et ønske fra Stortinget om at regjeringen skulle fremlegge et forslag med nødvendige tilpasninger til

³ Lov av 21. juni 1985 nr.80

⁴ NOU 1996: 3 s. 140

⁵ Eckhoff, (2001) s. 91-92

EØS-avtalen.⁶ Begge settene må sies å ha rettskildemessig vekt.⁷ I all vesentlighet baserer det nyeste settet seg på det første, slik at det første settet med forarbeider må anses som relevant ved tolkningen av aksjeloven. Skulle det allikevel oppstå motstrid mellom dem, er det liten tvil om at forarbeidene til den vedtatte lov må gå foran.⁸

Det foreligger svært lite rettspraksis i forhold til dagens § 6-33, men ettersom dagens bestemmelse avslører den eldre § 8-15, kan rettspraksis til den eldre rettstilstand ha betydning.

Utover dette foreligger det på selskapsrettens område en god del juridisk teori og tolkningsuttalelser fra Justisdepartementet lovavdeling. Tolkningsuttalelsene kan ha en autoritetsvirkning, og i den grad de gir grunnlag for en ensartet selskapspraksis kan disse ha rettskildemessig betydning.⁹

⁶ Innst. O. nr. 45 1994-95.

⁷ Andenæs, s. 6

⁸ Andenæs, s. 6

⁹ Andenæs, s. 8, Eckhoff s. 230 flg.

2 De legislative hensyn bak regelen

2.1 Hensyn bak regelen

Etter ordlyden i § 6-33, er hovedregelen at selskapet er bundet til de disposisjoner som dets representanter har foretatt, selv om representantene skulle ha overskredet sin myndighet. Bare unntaksvis vil selskapet kunne si seg ubundet av disposisjoner foretatt på dets vegne. Det er utalt i første rådsdirektiv av 9. mars 1968¹⁰ et ønske om å innføre bestemmelser som i størst mulig grad begrenser grunnene til at forpliktelser inngått i selskapets navn er ugyldige. Dette har sin bakgrunn i formålet om å verne tredjemann.¹¹

Dersom selskapene i for stor grad kan si seg ubundet av avtaler deres representanter har inngått på selskapets vegne, vil det kunne medføre en usikkerhet i forbindelse med avtaleinngåelsen. Slike unntaksregler kan dermed være til hinder for en effektiv og kostnadsbesparende avtaleinngåelse.¹² Samfunnet må derfor sies å være best tjent med bestemmelser, som i størst mulig grad begrenser selskapets adgang til å si seg ubundet av avtaler inngått på dets vegne. Dette til tross for at selskapets representanter har overskredet sin myndighet. På den måten sikres medkontrahenten forutbetegnighet i avtaleforholdet, samt at avtalepartene i størst mulig grad unngår en merkostnad i forbindelse med avtaleinngåelsen. Slike merkostnader kan for eksempel være utgifter til ekspertbistand eller utgifter som følge av grundigere forundersøkelser.

Et annet argument som taler for at selskapet er forpliktet etter disposisjonen, er at tredjemann ikke burde stilles dårligere overfor en avtale med et selskap, enn ved en hvilken som helst annen avtale inngått med en fysisk person.

På den annen side vil en slik absolutt regel kunne være urimelig for selskapet.

¹⁰ NOU 1992: 29 s. 268

¹¹ Ot. Prp. nr. 4, 1995-96, s. 32

¹² Ot. Prp. nr. 4, 1995-96, s. 31

Ettersom selskapet er en juridisk person og derfor ikke kan foreta egne rettshandler, trenger selskapet fysiske personer til å handle for seg. I slike situasjoner oppstår det et behov for aksjonærene å sikre seg mot at deres representanter ikke overskrider den myndighet de har fått til å forplikte selskapet. Faren kan være at selskapets representanter handler ut fra egen agenda og ikke har selskapets interesser i forsetet når de foretar disposisjoner som forplikter selskapet.

I tillegg kan det sies at dersom selskapet i et hvert tilfellet skulle være forpliktet til de disposisjoner som er foretatt på dets vegne, ville det nærmest være å gi en blankofullmakt til selskapets representanter. Selskapet og dets eiere ville da ikke ha noen reell mulighet til å begrense sine representanters kompetanse, slik flere av bestemmelsene i aksjeloven legger opp til, eksempelvis §§ 2-2, nr. 3 og 5-5, 2.ledd.

I hvilken grad selskapet kan hevde seg ubundet av de disposisjoner som er foretatt, må derfor bero på en avveining mellom selskapets og andres interesser.¹³ På bakgrunn av denne avveiningen oppstiller aksjeloven § 6-33 unntak i den situasjon at selskapets representanter har overskredet sin myndighet, medkontrahtenten er i ond tro og det vil stride mot redelighet å gjøre disposisjonen gjeldende.

Formålet om å verne medkontrahtenten kan neppe sies å ha samme gjennomsalgskraft i en situasjon hvor tredjemann bør være klar over at selskapets representanter overskrider sin myndighet. En ondtroende medkontrahtent vil ikke ha samme beskyttelsesverdige interesse. Vedkommende tredjemann har som utgangspunkt, ingen berettiget forventning om å motta ytelsen fra selskapet, fordi han vet at avtalen ikke er inngått på ”riktig” måte.

¹³ se J. E. Norheim, ” Formuerettslig representasjon etter aksjelovgivningen” i NTS 2003 s 382 flg., og referansen til Åhman (1997) s. 335

Videre kan en ondtro-regel som § 6-33, sies å ha et mål om å fremme den aktsomme og lojale avtaleslutningen.¹⁴ Lovgiver åpner for at selskapene kan hevde seg ubundet sine forpliktelser, dersom medkontrahenten er klar over eller burde vært klar over at selskapets representant har over sin myndighet. På denne måten gjør man et forsøk på hindre at illojale avtaler blir inngått i fremtiden, samt at den aktsomme og lojale oppførsel hos medkontrahenten premieres, ved at selskapet anses bundet tross overskridelsen.

Jeg vil i forlengelse av dette poengtere at tredjemanns gode tro allikevel ikke vil ha betydning i de tilfellene hvor selskapets representanter overskrider tvingende lovregler i aksjeloven. I slike situasjoner anser lovgiver selskapsinteressen å være mer beskyttelsesverdig, og § 6-33 vil derfor ikke komme til anvendelse i disse situasjonene.¹⁵ Eksempler på slike bestemmelser er aksjelovens § 9-1, 1. ledd, forbudet mot at selskapet tegner egne aksjer, og § 8-1 om hva som kan utdeles som utbytte.

2.2 Kort om aksjeloven § 6-33 og forholdet til EØS

Selskapsretten er regulert i EØS-avtalen artikkel 77, jf vedlegg XXII til avtalen. Det innebærer at Norge må sørge for at den nasjonale lovgivningen er tilpasset EUs rettsakter på selskapsrettens område, og følgelig må norsk lovgivning på dette området harmoniseres med EUs direktiver.

Utgangspunktet for § 6-33 i sin nåværende form er EUs første selskapsdirektiv artikkel 9.¹⁶ Gjennom aksjeloven er direktivet transformert til norsk rett. Dette har den betydning at der hvor det skulle oppstå tvil om hva den norske rett går ut på, må utgangspunktet for løsningen søkes i de norske rettskildene.¹⁷

¹⁴ Åhman (1997), s. 834-835.

¹⁵ Se avsnitt 3

¹⁶ EUs første selskapsdirektiv artikkel 9 er tatt med som vedlegg i NOU 1992: 29 s 270

¹⁷ Andenæs, s. 7

Artikkel 9 har vært gjenstand for diskusjon, i det bestemmelsen åpner for to ulike tolkningsalternativer. Dette har medført en usikkerhet hvorvidt den norske forståelsen av artikkelen er riktig. Spørsmålet er om den norske gjennomføringen, ved aksjeloven § 6-33, er i overensstemmelse med EØS retten.

Etter artikkel 9, nr 1, 1.ledd er selskapet bundet ”med mindre handlingene innebærer en overskridelse av den myndighet som organene er tillagt eller kan tillegges etter loven”. Første tolkningsalternativ var om selskapet kunne anse seg ubundet av avtalen alene fordi selskapets organer hadde overtrådt sin myndighet etter loven.

Det andre tolkningsalternativet var om artikkel ga den nasjonale lovgivningen mulighet til å avgjøre om selskapet var forpliktet, og eventuelt oppstille nærmere vilkår for dette.

Opprinnelig la Norge til grunn det første tolkningsalternativet, at selskapet alt var ubundet i det selskapsorganet hadde overtrådt dets kompetanse etter loven. Men ved forarbeidene til gjeldende aksjelov, legger lovgiver til grunn at andre tolkningsalternativ er det riktige ut i fra formålsbetraktninger.¹⁸

Artikkel 9 nr 1, 1.ledd gir ingen klar og umiddelbar språklig forståelse for hvilken løsning som er den riktige. Slik jeg ser det synes en streng fortolkning av ordlyden, og da særlig henvisningen til ”med mindre”, å tale for at selskapet alt må anses ubundet dersom selskapsorganene har overtrådt sin lovbestemte kompetanse.

Dersom første tolkningsalternativ legges til grunn, vil det innebære at medkontrahenten har risikoen for at disposisjonen faller innenfor eller utenfor selskapsrepresentantenes lovbestemte kompetanse. Formålet med artikkel 9 kan synes å verne medkontrahenten, jf NOU 1992: 29 s. 268. Dette taler for at andre tolkningsalternativ legges til grunn. Sammenholder man dette med reelle hensyn, som at en slik forståelse vil sikre en mer

¹⁸ Ot. Prp. nr. 4, 1995-96, s. 31 og 32

effektiv og kostnadsbesparende avtaleinngåelse, mener jeg at det er gode grunner til å anse § 6-33 for å være i overensstemmelse med våre forpliktelser etter EØS- avtalen.

3 Anvendelsesområdet

For at det i det hele tatt skal være aktuelt å anvende bestemmelsen, må selskapet ha vært representert ved styret, signaturberettiget eller av daglig leder jf § 6-33 og henvisningene til §§ 6-30 til 6-32. Dette innebærer at § 6-33 ikke kommer til anvendelse i de situasjoner hvor representasjonen bygger på et annet grunnlag enn de selskapsrettslige representasjonsreglene.¹⁹

Hvem som er bemyndiget etter §§ 6-30 til 6-32, må fremgå av foretaksregisteret, jf Foretaksregisterloven²⁰ § 3-1 nr. 4, 5 og 6. De selskapsrepresentantene som er registrert etter disse reglene har i utgangspunktet en ubegrenset legitimasjon til å binde selskapet, forutsatt at medkontrahenten er i god tro.²¹

Etter foretaksregisterloven § 10-1 anses medkontrahenten å ha kunnskap om hvem som er bemyndiget etter denne loven. Det kan tenkes at personer som er registrert fratrer og at det kommer andre til. Hvis fratredelsen er registrert må tredjemann regnes å ha kunnskap om dette. Hvis fratredelsen ikke var registrert, følger det av § 10-1 2.ledd, at fratredelsen ikke kan gjøres gjeldende mot medkontrahenten med mindre denne kjente til eller burde ha kjent til fratredelsen.

For det andre er det et vilkår at de nevnte personene i §§ 6-30 til 6-32, har overskredet sin myndighet, jf § 6-33 1. punktum. Er det ikke snakk om noen overskridelse av myndighet

¹⁹ Aarbakke mfl., s. 559

²⁰ Lov av 21. juni 1985 nr. 78

²¹ Andenæs, s. 397.

etter § 6-33, er selskapet uten videre bundet selskapsrettslig.²² Selskapet kan allikevel være ubundet på andre grunnlag.²³

Videre har bestemmelsen som forutsetning at representanten har handlet på vegne av selskapet.²⁴ Altså må det ikke være selskapsrepresentanten personlig som forpliktes etter rettshandelen. Hvem som forpliktes etter avtalen må avgjøres ut ifra en konkret vurdering av avtaleforholdet.

Aksjeloven § 6-33 gjelder heller ikke ved overskridelse av preseptorisk lovgivning. Det vil si at der loven oppstiller grenser for selskapets handlefrihet, vil disposisjoner som er i strid med dette, i utgangspunktet ikke rammes av § 6-33, men av de spesialreguleringene som måtte foreligge.²⁵ For eksempel er det i aksjelovens § 9-1, 1. ledd et forbud mot å tegne egne aksjer. Dersom styret skulle overtre denne bestemmelsen ville disposisjonen være ugyldig på bakgrunn av spesialreguleringen i § 9-7 og ikke § 6-33. Et annet eksempel er § 3-6 som setter retningslinjer for utdeling fra selskapet. Aksjeselskaper har bare lov til å foreta utdelinger fra selskapet etter reglene om utbytte, kapitalnedsetting, fusjon eller fisjon av selskaper, og tilbakebetaling etter oppløsning. Skulle selskapsrepresentantene foreta en utdeling i strid med dette vil disposisjonen ikke rammes av § 6-33, men av § 3-7. Dette har sin begrunnelse i at § 6-33 er en generell bestemmelse som må vike i de tilfellene en spesialregel finnes på området, jf *lex specialis*.²⁶ Bakgrunnen for prinsippet er at det er lovteknisk vanlig å operere med hovedregler og unntak.²⁷ Slike bestemmelser vil gjerne klarere uttrykke lovgiverviljen om hvordan konkrete rettsspørsmål skal løses, og vil derfor å ha forrang andre generelle bestemmelser.

²² Andenæs, s. 394

²³ Se siste del av dette avsnittet.

²⁴ Andenæs (1998), s. 307 og Aarbakke mfl., s. 559

²⁵ Andenæs, s. 397

²⁶ Eckhoff, s. 357

²⁷ Eckhoff, s. 357

Også utenfor aksjeloven vil selskapets handlefrihet være regulert av spesialbestemmelser, slik at aksjelovens § 6-33 ikke får anvendelse. Det vil ikke være en overskridelse av myndighet som rammes av § 6-33 at selskapets representanter foretar en disposisjons som bryter med for eksempel Plan- og bygningsloven. Dette vil være brudd på spesiallovgivningen, som vil gjelde uavhengig aksjelovens regler om myndighetsoverskridelse.²⁸ Høyesterett har i Rt. 1995 s. 46, ”Nimubsdommen”, gjort rede for avgrensningen. Riktig nok gjaldt denne tidligere lovs § 8-15, men som omtalt tidligere er denne i samsvar med § 6-33.

Nimbus AS var aksjonær i Kverneland AS som hadde stemmerettsbegrensninger i sine vedtekter. Nimbus inngikk en avtale med en tredjeperson for å omgå disse begrensningene. En tredjeperson skulle kjøpe aksjer for Nimbus regning, men ”stemmeretten” skulle tilligge Nimbus AS. Den delen av avtalen som gikk på ”stemmeretten”, ble av Høyesterett kjent ugyldig som stridende mot lov og ærbarhet, jf NL 5-1-2.²⁹ I forhold til § 8-15 kom Høyesterett til at når ” en disposisjon ligger innenfor selskapets formål og heller ikke strider mot andre kompetansebegrensninger i selskapslovgivningen eller i vedtekter, må utgangspunktet etter mitt syn være at den forplikter selskapet. Dette må gjelde selv om avtalen inneholder et lovstridig eller på annen måte rettstridig element. Betydningen av et slikt forhold må – som lagmannsretten legger til grunn- avgjøres etter andre regler enn aksjelovens § 8-15.” Dommen kan således forstås slik at § 6-33 bare regulerer ugyldighet på selskapsrettslig grunnlag og ikke på alminnelig avtalerettslig grunnlag.³⁰

Heller ikke ved overskridelse av funksjonsfordelingen mellom selskapsorganene vil § 6-33 komme til anvendelse. Som et utgangspunkt må det kunne fastslås at representanten ikke kan binde selskapet på punkter hvor aksjelovgivningens organisatoriske regler griper inn.³¹

²⁸ Aarbakke mfl., s. 560

²⁹ Lov av 15. april 1687

³⁰ Andenæs, s. 394

³¹ Andenæs(1998), s. 303, Aarbakke mfl., s. 559- 560

Det er for eksempel opp til generalforsamlingen å ta den endelige beslutningen ved en fusjons- eller fisjonsplan, jf henholdsvis §§ 13-3, 2.ledd og 14-6, 1.ledd.

Dersom styret skulle beslutte en fusjon, vil denne beslutningen være ugyldig fordi det er generalforsamlingen som har beslutningsmyndigheten om dette forholdet

Dette innebærer at dersom inkompetent organ treffer beslutningen er ikke beslutningen gyldig.

Aksjelovgivningens § 6-33 er ikke til hinder for at selskapet kan påberope seg andre alminnelige ugyldighetsregler som grunnlag for at selskapet er ubundet de disposisjoner selskapets organer har foretatt. Selv om ikke vilkårene i § 6-33 er oppfylt, vil andre ugyldighetsregler kunne være oppfylt.

Det kan for eksempel tenkes at en avtale er inngått under bristende forutsetninger, slik at den ulovfestede læren om bristende forutsetninger³² vil fri selskapet fra dets forpliktelser etter avtalen. Et annet eksempel er avtaler med et så urimelig innhold at det å gjøre dem gjeldende vil stride mot god forretningsskikk. Slike avtaler vil kunne rammes av avtaleloven § 36 uavhengig om tredjemann var i god tro med hensyn til om selskapets representanter overskred sin myndighet.

³² Salhus Flytebrudommen Rt. 1999 s. 922

4 De enkelte vilkår

4.1 Innledning

Aksjeloven § 6-33 oppstiller i hovedsak tre vilkår, overskridelse av myndighet, krav til ond tro hos tredjemann og at det vil stride mot redelighet å gjøre rett gjeldende etter disposisjonen. Disse vilkårene vil være gjenstand for behandling nedenfor.

Etter ordlyden i § 6-33 retter bestemmelsen seg mot ”disposisjoner”, og dette begrepet fordrer innledningsvis en kort kommentar. Dette uttrykket må etter en naturlig språklig forståelse forstås som noe mer en det å inngå avtaler. ”Disposisjoner” må forstås som alle rettslige forpliktende handlinger. For eksempel vil også en meddelelse om de faktiske forhold, eksempelvis om et styrevedtaks innhold, kunne rammes av § 6-33.³³ Dette er nå også fastlått av Høyesterett i Rt. 2005 side 268.³⁴ Det var anført fra en av partene at daglig leder ikke kunne forplikte selskapet ved å underrette medkontrahenter om faktiske forhold hvor beslutningsmyndigheten ligger hos styret. Høyesterett var imidlertid ikke enig i at daglig leders fullmakt, etter aksjeloven § 6-31, var begrenset til rettslige disposisjoner og ikke omfattet meddelelser om faktiske forhold. Høyesterett utaler i dommen at ”verken lovtekst eller forarbeidende støtter en slik tolkning, og heller ikke bruken av uttrykket disposisjon i aksjeloven § 6-33 kan etter mitt syn tas til inntekt for dette.”

Selv om også meddelelser om faktiske forhold etter dette kan rammes av § 6-33, vil nok avtalesituasjonene allikevel være de mest praktiske.

³³ Andenæs, s.393

³⁴ Om sakens faktum se avsnitt 8.

5 Myndighetsoverskridelse

5.1 Innledning

Et av vilkårene for at selskapet kan anse seg ubundet av de disposisjoner som er foretatt på dets vegne, er at selskapets representanter har ”gått utover sin myndighet”, jf § 6-33.

Selskapets representanter i denne forbindelse er styret, daglig leder eller noen med firmategningsrett eller signaturrett, jf § 6-33, jf § 6-30 til § 6-32.

For å kunne vite om selskapets representanter har overskredet sin myndighet, er det nødvendig å se på hvilken kompetanse som tilligger det enkelte selskapsorgan etter aksjeloven. Kompetansereglene i aksjeloven regulerer hva selskapets representanter materielt sett er bemyndiget til; hvem som har myndighet til å fatte beslutninger i selskapet eller til å representere og forplikte selskapet utad.³⁵

Et annet spørsmål er hva selskapets representanter er legitimert til. Dette er et spørsmål om hva selskapets representant for omverden synes å ha kompetanse til. Ofte vil det være sammenfall mellom hva selskapets representanter har kompetanse til og hva representantene utad er legitimert til, men det trenger ikke være slik.³⁶ Det kan for eksempel tenkes at daglig leder som skal forestå den daglige ledelsen av selskapet jf § 6-14, har blitt instruert av styret i en bestemt sak. Utad kan daglig leder da være legitimert til å foreta den nødvendige disposisjon, men som underliggende organ vil daglig leders kompetanse i denne saken være begrenset. Skulle daglig leder komme til å overtre den instruks som foreligger fra overordnet organ, vil dette være en myndighetsoverskridelse etter § 6-33.

Nedenfor vil jeg redegjøre for hvilke legitimasjonsregler som gjelder for selskapsorganene som er omfattet av § 6-33. Videre vil jeg vise hvilken kompetanse det tilligger disse organene, og når det foreligger en myndighetsoverskridelse eller et kompetansebrudd som

³⁵ Kompetanse- og habilitetsregler i aksjeselskaper ved John Aa Sveinsvold 7. november 2005, s. 1

³⁶ Kompetanse- og habilitetsregler i aksjeselskaper ved John Aa Sveinsvold 7. november 2005, s. 2

er et vilkår i § 6-33. For å forstå kompetansereglene i aksjeloven er det nødvendig å ha en forståelse for forholdet mellom selskapsorganene. Jeg vil derfor kort forklare underveis hvilken selskapsstruktur som gjelder etter aksjeloven.

5.2 Styrets legitimasjon

Etter aksjeloven § 6-30 er det styret som representerer selskapet utad og som tegner dets firma. En naturlig språklig forståelse av ordet ”styret” synes å henvise til det samlede styret, og ikke de enkelte styremedlemmene. Denne forståelsen er også lagt til grunn i den juridiske teorien³⁷, og må sies å være en ubestridt tolkning. Består styret av en enkelt person er det denne alene som utgjør det samlede styret, og representerer selskapet utad etter § 6-30.

Aksjeloven har flere bestemmelser som regulerer styret som selskapsorgan. Det er blant annet krav til antall styremedlemmer, jf aksjeloven § 6-1. Når aksjeloven derfor anvender begrepet ”styret”, må dette av lovtekniske hensyn forstås å være et styre som oppfyller de krav som er stilt i lovgivningen for øvrig, jf § 6-24, eller i selskapsavtalens vedtekter. Sagt med andre ord; adgangen til å representere selskapet utad, forutsetter at styret oppfyller kravene i lov og vedtekter.³⁸

I saker hvor den underliggende beslutningen ligger hos et annet selskapsorgan, synes en naturlig forståelse av ordlyden i § 6-30 å være at det er styret som forestår den formelle representasjonen utad. Dette synes også å ha de rent praktiske begrunnelsene for seg. Ved for eksempel en fusjon, er det selskapets styre som utarbeider fusjonsplanen og representerer selskapet i forhandlingene, mens det er generalforsamlingen som har den endelige beslutningsmyndighet, jf § 13-3 2.ledd.

³⁷ Andenæs, s. 389, Aarbakke mfl., s. 551

³⁸ Andenæs, s. 389, Aarbakke mfl., s.551

Etter § 6-30 er det selskapets styre som tegner dets firma. Bestemmelsens ordlyd må kunne sies å vise til styrets kompetanse til å underskrive på vegne av selskapet. Etter Foretaksnavneloven § 1-1³⁹, må dette forstås som en rett for selskapets styre til å underskrive på vegne av selskapet, uten å nærmere angi at undertegnelsen skjer ”etter fullmakt” eller ”på vegne av” selskapet.⁴⁰ Foretaksnavneloven § 7-1, 1.ledd fastslår at undertegningen skjer ved å påføre selskapets navn, for deretter å underskrive med eget navn.

Etter aksjeloven § 6-30 fremstår styret overfor omverden å være legitimert til å forplikte selskapet i nesten enhver sammenheng. Begrensningen må ligge i kravet til medkontrahentens gode tro.⁴¹ Overfor tredjemann kan for eksempel styret i en industribedrift være legitimert til å inngå avtaler om levering av råmateriale, selv om generalforsamlingen har instruert styret til å avstå fra slike avtaler. En medkontrahent må kunne legge til grunn at styret kan forplikte selskapet innenfor de rammer som lovgivningen, selskapets vedtekter eller andre opplysninger som er tilgjengelig for tredjemann setter. Dette er også noe av kjernen bak aksjelovens § 6-33. Den aktsom godtroende tredjemann skal beskyttes.⁴²

Et spørsmål som dukker opp i denne sammenhengen er om alle i styret må skrive under. Etter ordlyden kan det synes som det kreves at det samlede styret må underskrive, jf ”styret”. Problemet blir i forhold til de styremedlemmene som måtte være uenige. Det er antatt i teorien at det påligger en plikt for styremedlemmene å undertegne avtalen, selv om de måtte ha stemt i mot disposisjonen i styret.⁴³ Dette synes fra min side naturlig nok, ettersom aksjelovens ordning er at styret treffer sine beslutninger ved flertallsavgjørelser, jf § 6-25. En konsekvens av dette må da bli at selv om alle medlemmene i styret har plikt til å

³⁹ Lov av 21. juni 1985 nr.79

⁴⁰ Aarbakke mfl., s. 552

⁴¹ Andenæs, s. 397

⁴² Se avsnitt 2.1

⁴³ Andenæs, s. 300, Aarbakke mfl., s. 552

underskrive, kan ikke undertegningsplikten medføre at styremedlemmene som var i mot avtalen nå påtar seg et ansvar for den overfor selskapet.⁴⁴

I forlengelsen av dette oppstår det et spørsmålet om selskapet er bundet overfor tredjemann, dersom ikke alle i styret har undertegnet disposisjonen. Etter aksjeloven § 6-24 jf § 6-25, vil selskapet være bundet der halvparten av styrets medlemmer er til stede og avgjørelsen er tatt med flertallsbeslutning. For at selskapet skal bli forpliktet, må det derfor være nok at styret er beslutningsdyktig.⁴⁵

Hvor styret ikke er beslutningsdyktig vil ikke aksjelovens § 6-33 komme til anvendelse. Begrunnelsen er at styret ikke oppfyller kravene i loven, og styret kan derfor ikke sies å være legitimert overfor tredjemann. Styret vil ikke være legitimert overfor tredjemann i det foretaksregisterloven⁴⁶ krever at alle styremedlemmer i aksjeselskap er registrert, jf § 3-1 nr. 4, og det forutsettes at dette er kjent for tredjemann, jf § 10-1. Dermed har ikke medkontrahenten noen berettiget forventning til gyldigheten av avtalen.

5.3 Styrets kompetanse

Aksjeloven tillegger styret ansvaret for forvaltningen av selskapet, jf § 6-12 1. ledd. En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at det er styret som har det alminnelige og overordnede ansvaret for hele selskapets drift. Dette må innebære at det er styret som har kompetansen til å forestå de disposisjoner som retter seg mot selskapets forretninger og enhver annen aktivitet for selskapet.⁴⁷ Bestemmelsen må forstås slik at de etterfølgende leddene er en konkretisering av forvaltningsansvaret etter 1. ledd.⁴⁸

⁴⁴ Aarbakke mfl., s. 552

⁴⁵ Aarbakke mfl., s. 552.

⁴⁶ Lov av 21. juni 1985 nr. 78

⁴⁷ Andenæs, s. 378

⁴⁸ Aarbakke mfl, s. 488 og 491, Andenæs, s. 379

Det tilligger styret å drifte selskapet i tråd med de retningslinjer som er nedfelt i vedtekter, generalforsamlingsbeslutninger eller i lov.⁴⁹ På denne bakgrunn vil styret inneha kompetanse til å binde selskapet i ethvert tilfelle som omhandler driften av selskapet, hvor ikke vedtekter, beslutninger av generalforsamlingen eller lov fratrar dem denne kompetansen. Avgjørende for hva styret kan forplikte selskapet til er den virksomhetsangivelsen som følger av selskapets vedtekter, jf aksjeloven § 2-2, 1. ledd nr. 3.⁵⁰

At selskapets vedtekter utgjør en begrensning på styrets kompetanse ved forvaltningen av selskapet, skyldes at aksjeloven oppstiller krav til angivelse av selskapets vedtekter ved stiftelsen av et aksjeselskap, jf § 2-1, 1.ledd, 2. punktum. Disse vedtektene er dermed det gjensidige forpliktelsesgrunnlaget som aksjene tegnes etter og som selskapet dermed stiftes på. Det synes derfor naturlig at selskapets vedtekter utgjør eiernes ramme for selskapets virksomhet, og styret må til enhver tid forholde seg til disse ved forvaltningen av selskapet. Overskrider styret vedtektene ved for eksempel å inngå handel med biler til tross for at det er vedtektsfestet at selskapet kun skal drive med eiendomsforvaltning, vil dette være en myndighetsoverskridelse av styret. Hvorvidt en slik myndighetsoverskridelse står seg i forhold til § 6-33 beror på hvorvidt de andre vilkårene er oppfylt.

Vanligvis vil et aksjeselskap være stiftet med det formål å gi aksjeeierne økonomisk gevinst, jf forutsetningsvis § 2-2, 2.ledd og § 5-20, 1.ledd nr 5. Ut i fra dette kan det derfor sies at styret har ansvaret for at selskapet forvaltes på en slik måte at selskapskapitalen opprettholdes, samt at aksjeeierne gis en gevinst og avskatning på sin investering.⁵¹ Slik sett vil en disposisjon i strid med dette formålet kunne være et brudd på styrets kompetanse som vil kunne rammes av § 6-33.⁵² Høyesterett har i Nimbusdommen, som er omtalt

⁴⁹ Aarbakke mfl, s. 489

⁵⁰ Aarbakke mfl, s. 560

⁵¹ Aarbakke mfl, s. 489

⁵² Andenæs, s. 394

tidligere,⁵³ gjort det klart at brudd på selskapets formål kan være grunn til å fastslå at det foreligger en myndighetsoverskridelse etter § 6-33.

En formålsbeskrivelse skal vedtektsfestes av selskapet, jf aksjeloven § 2-2, 2.ledd, og dette formålet skal samtidig være registrert i Foretaksregisteret jf foretaksregisterloven § 3-1. Det forutsettes dermed at medkontrahenten er kjent med selskapets formål, jf foretaksregisterlovens § 10-1, 1. ledd. Hvilken betydning dette vil få for vilkåret om at medkontrahenten må være i ond tro, vil bli behandlet under avsnitt 6.2.4.

Hvorvidt styret har foretatt en myndighetsoverskridelse, ved å gå utenfor selskapets vedtektsbestemte formål, må avgjøres ut ifra en konkret helhetsvurdering av forholdet.⁵⁴ Ofte vil det bero på avtalen og ikke avtaletypen i seg selv, hvorvidt disposisjonen ligger innenfor eller utenfor selskapets virksomhet.⁵⁵ Et sentralt moment i denne sammenhengen vil være hensikten eller formålet med avtalen.⁵⁶ Dersom selskapets formål er å drive med kjøp og salg av fast eiendom, vil en avtale om leie av forretningslokaler være utenfor selskapsformålet. En slik avtale kan allikevel neppe sies å være en myndighetsoverskridelse ettersom lokalene kan være en forutsetning for selskapets drift.

Styrets kompetanse til å forvalte selskapet er ikke bare begrenset ved selskapets formålsangivelse eller selskapets virksomhetsangivelse, jf § 2-2, 1.ledd nr.3. Det finnes også andre materielle skranker som begrenser styrets kompetanse. Et eksempel er myndighetsmisbrukstilfellene. Selskapets styre vil overskride sin myndighet i forhold til

⁵³ Se kapitel 2.

⁵⁴ Andenæs (1998) s 303, Aarbakke mfl s. 560-561, Ot prp nr. 36 1993-94, s. 16

⁵⁵ Kompetanse- og habilitetsregler i aksjeselskaper ved John Aa Sveinsvold 7. november 2005, s. 2

⁵⁶ Aarbakke mfl, s. 561

§ 6-33 i de tilfellene det er snakk om myndighetsmisbruk.⁵⁷ Myndighetsmisbruk vil typisk foreligge hvor en disposisjon er i strid med forbudet mot å gi tredjemann en urimelig fordel på selskapet eller andre aksjonærers bekostning, jf aksjeloven § 6-28, 1.ledd.

I Sandakerdommen, Rt.1995 side 1026, forutsettes det at myndighetsmisbruk omfattes av myndighetsoverskridelsesbegrepet i aksjelovens § 6-33. Her var tilfellet at en av hovedaksjonærenes datter fikk en leierett til selskapets forretningslokaler på 99 år til en lav leiepris. Dette ble ansett å være en urimelig fordel på andre aksjonærers eller selskapets bekostning, og var dermed en myndighetsoverskridelse ettersom det var disponert i strid med § 6-28, 1.ledd.⁵⁸

Når selskapets vedtekter, beslutninger av generalforsamlingen eller lov kan sette begrensninger på styrets forvaltning av selskapet og derav dets kompetanse, har dette sin bakgrunn i at styret for det første er underlagt generalforsamlingen som selskapsorgan. Etter aksjeloven § 5-1, 1. ledd er generalforsamlingen selskapets øverste organ, og gjennom generalforsamlingen utøver aksjeeierne sin myndighet. Som øverste organ vil derfor generalforsamlingen kunne instruere andre selskapsorgan, omgjøre deres beslutninger eller treffe avgjørelser som normalt tilligger andre organer. Skal generalforsamlingen være avskåret fra denne myndighet, må det følge av lov eller vedtekter.⁵⁹

Utgangspunktet er at styret ved driften av selskapet, som utgangspunkt bare er bundet av aksjeeiernes oppfatninger og forutsetninger om forvaltningen av selskapet, så langt dette har kommet til uttrykk gjennom vedtektene eller annen generalforsamlingsbeslutning, jf § 5-1.⁶⁰ I de situasjonene hvor generalforsamlingen har truffet et spesielt vedtak i en bestemt sak, eller generalforsamlingen har instruert styret til å handle på en bestemt måte,

⁵⁷ Andenæs(1998), s. 303

⁵⁸ Direkte gjelder denne dommen forrige aksjelov, men som tidligere omtalt er dagens aksjelov en videreføring uten noen realitetsendring på dette punkt.

⁵⁹ Aarbakke mfl., s. 310

⁶⁰ Aarbakke mfl., s. 493

vil det foreligge en myndighetsoverskridelse av styret dersom de opptrer i strid med dette. Normalt må det kunne anføres at denne overskridelsen av myndighet ikke vil få virkning overfor en tredjeperson.⁶¹ Slike interne begrensninger for styrets forvaltningsansvar har formodningen for seg å ikke være kjent for tredjemann, slik at de ytterligere vilkår i § 6-33 neppe er oppfylt.

Etter ordlyden i aksjeloven § 6-12 er det styret som ”skal” forestå forvaltningen av selskapet. Ordlyden må kunne forstås slik at det er styrets særskilte oppgave å forvalte selskapet, slik at noen andre selskapsorgan ikke kan frata styret denne kompetansen.

Dette må forstås slik at det er styret som er den kompetente myndighet overfor tredjemann i saker som gjelder forvaltningen av selskapet. Det er styret som har kompetansen til å foreta disposisjoner vedrørende forvaltningen eller driften av selskapet. Skulle selskapet for eksempel være et investeringsselskap, er det styrets oppgave etter § 6-12 å sørge for at investeringene foretas i tråd med de rammer lovgivningen og selskapets vedtekter setter. Hvorvidt det foreligger en myndighetsoverskridelse på dette punkt, må kunne sies å bero på om disposisjonen fra styret er å anse som et ledd i oppgaven med å drifte selskapet. Jeg antar vurderingen må ta utgangspunkt i selskapets vedtekter.

På den annen side er generalforsamlingen selskapets øverste myndighet, jf § 5-1, og kan derfor instruere styret i dets forvaltning av selskapet.

Spørsmålet blir da hvor langt generalforsamlingen kan gå i å instruere styret, før generalforsamlingen i realiteten må anses å forestå den alminnelige forvaltningsmyndighet. Lovteksten og henvisningen til ”skal”, må kunne tolkes dit at generalforsamlingen er fraskåret en slik total kontroll. Den juridiske teorien er usikker på hvor grensen går.⁶²

Reelle hensyn tilsier at generalforsamlingen skal utvise forsiktighet med å instruere selskapets styre eller øvrige organer. For det første er slike instruksjoner vanskelig å

⁶¹ Aarbakke mfl., s. 493

⁶² Andenæs, s. 379

håndheve overfor medkontrahtentene. I utgangspunktet må selskapets tredjemenn sies å ha liten grunn til å være kjent med selskapet interne forhold. Slik sett vil styrets overskridelse av myndighet i disse tilfellene, øke risikoen for at selskapet selv må bære konsekvensen av myndighetsoverskridelsen. Skal generalforsamlingen sikre seg mot selskapet blir forpliktet etter § 6-33 til tross for myndighetsoverskridelsen, gjøres dette best ved en vedtektsendring. For det andre er generalforsamlingen et upraktisk organ til å drifte selskapet og ta de daglige avgjørelsene. Særlig gjør dette seg gjeldende i de store aksjeselskapene. Samtidig må generalforsamlingen allerede sies å utøve stor myndighet i form av å kunne velge sitt styre. Dette taler for at generalforsamlingen bare i beskjeden grad bør føre en sterk kontroll over driften. På denne bakgrunn antar jeg, at det ikke vil foreligge en myndighetsoverskridelse etter § 6-33, dersom styret har disponert i strid med en for inngrepende instruks fra generalforsamlingen. Hvor sterk denne kontrollen kan være før det foreligger et brudd på § 6-12, må slik jeg ser det, avgjøres konkret i det enkelte tilfellet.

Også lovbestemmelser kan begrense styrets kompetanse til å forvalte selskapet.⁶³ I spørsmålet om hva styret er berettiget til ved den alminnelige forvaltningen av selskapet, er det ikke bare vedtektenes virksomhetsangivelse og eventuelle andre forutsetninger fra generalforsamlingen side som gjelder. Etter aksjelovens § 6-28, 2.ledd, er det for eksempel et forbud mot at styret etterkommer beslutninger fra generalforsamlingen som strider mot lov. Det må derfor kunne sies at styret, gjennom sitt særskilte forvaltningsansvar i § 6-12, har et overordnet og selvstendig ansvar for å se til at selskapets virksomhet utøves i samsvar med lovgivningen. Ansvar for at driften av selskapet er i overensstemmelse med lov må også gjelde i forhold til lovgivningen utenfor aksjeloven.⁶⁴ Dette må kunne utledes av ordlyden i aksjeloven § 6-28 2.ledd, ”stride mot lov”.

⁶³ Aarbakke mfl., s. 490

⁶⁴ Aarbakke mfl., s. 493

5.4 Daglig leders legitimasjon og kompetanse

5.4.1 Innledning

Aksjeloven § 6-32 gir daglig leder legitimasjon til å representere selskapet utad i saker som gjelder den daglige driften. Daglig leder har etter denne bestemmelsen en rett og en plikt til å være selskapets representant utad i saker som angår den daglige ledelsen. Sammenholdes bestemmelsene § 6-32 jf § 6-14, 1. ledd, kan det hevdes at daglig leders legitimasjon og daglig leders kompetanse er sammenfallende.⁶⁵ Selskapets daglige leder står for den daglige ledelsen av selskapets virksomhet, jf § 6-14, og representerer samtidig selskapet for omverden i disse sakene. Daglig leder vil etter dette for eksempel være kompetent og legitimert til å ansette medarbeidere i selskapets drift, eller å foreta innkjøp av produksjonsmateriale.⁶⁶

Daglig leder vil ofte være tildelt signaturrett eller firmategningsrett etter § 6-31. I utgangspunktet er det styret som har firmategningsretten, jf § 6-31. Det spesielle for denne retten er at den ubegrenset overfor omverdenen. Signaturretten innebærer at en hvilken som helst disposisjon kan foretas på selskapets vegne overfor en tredjemann. Dersom daglig leder er tildelt en slik kompetanse, innebærer det at daglig leder er legitimert og innehar kompetanse til å handle på selskapets vegne utover det som følger av ”den daglige ledelse”, jf § 6-32. Daglig leder får kompetanse for andre forhold enn det som anses som daglig ledelse. Dette er nærmest en selvfølgelighet, for uten en slik utvidelse av kompetansen ville ikke firmategningsretten ha noen selvstendig betydning ved siden av § 6-32.

En tildeling av signaturrett gir ikke daglig leder noen annen myndighet internt.⁶⁷ Daglig leder gis bare en rett til å representere selskapet utad i andre saker enn hva som følger av

⁶⁵ se også Hov, Kontraktsrett 1, s. 394

⁶⁶ I denne sammenhengen kan det også være på sin plass å minne om at daglig leder også kan være legitimert i form av stillingsfullmakt etter avtaleloven, men oppgaven avgrenses mot en nærmere behandling av dette.

⁶⁷ Andenæs, s. 391

den daglige ledelse. Beslutningsmyndighet har han fremdeles bare i saker som faller inn under den daglige ledelsen, jf aksjeloven § 6-14.

Hvorvidt en disposisjon foretatt av daglig leder er berettiget eller forpliktende i forhold til selskapet, beror etter dette på om den etter en konkret vurdering faller inn under den daglige ledelse. Hva som ligger i begrepet daglig ledelse vil være gjenstand for behandling nedenfor.

Aksjelovens § 6-2 1.ledd 1. punktum, fastslår at alle aksjeselskaper skal ha en daglig leder, med mindre aksjekapitalen er under 3 millioner, jf § 6-2 1.ledd 2. punktum. Da er det gitt selskapet en valgfrihet hvorvidt de ønsker å ha en daglig leder eller ikke.

5.4.2 "daglig ledelse"

Daglig leders kompetanse reguleres i aksjelovens § 6-14. Etter første ledd skal daglig leder stå for den daglige driften av selskapet etter de føringer som styret har lagt. Her kommer aksjeselskapenes hierarkiske oppbygning av selskapsorganene til syne. Daglig leder er underlagt styret, som igjen er underlagt generalforsamlingen. Ettersom styret er et overordnet organ, vil brudd på styreinstruks i den enkelte sak kunne innebære en myndighetsoverskridelse i forhold til § 6-33.⁶⁸

Det er allikevel en alminnelig oppfatning at styret i sine føringer på den daglige driften ikke kan gå så langt at det i realiteten er styret som står for den daglige driften.⁶⁹ Dette må kunne forankres i aksjelovens organisatoriske oppbygning. Nøyaktig hvor grensen går er usikkert. Jeg antar at skulle styret etter en nærmere vurdering sies å være den som står for den daglige driften vil dette kunne medføre en myndighetsoverskridelse.

⁶⁸ Aarbakke mfl., s. 503, sammenholdt med § 6-14, 1.ledd, hvor styret kan gi retningslinjer og pålegg til daglig leder.

⁶⁹ Aarbakke mfl., s. 557

Slik jeg ser det er det allikevel gode grunner til å anta at styret kan gå lengre i sin instruksjon av daglig leder enn det generalforsamlingen kan gjøre overfor styret. Dette av hensyn til den eksplisitte reservasjon i forhold til instruksjonsmyndigheten i § 6-14 1.ledd, men også det særskilte ansvaret styret har til å forvalte selskapet etter § 6-12. Jeg er av den oppfatning at forvaltningen av selskapet og den daglige ledelsen av virksomheten tildels overlapper hverandre. I juridisk litteratur er det også anført at styret på bakgrunn av reservasjonen i § 6-14, 1.ledd, selv kan overta en sak som hører inn under den daglige ledelse.⁷⁰ Dette viser etter min mening at styret som overordnet organ kan gå lengre i sin instruksjon av daglig leder enn generalforsamlingen kan overfor styret. Hvor grensen går, er usikkert.⁷¹ Helt klart er det derimot at daglig leder ikke helt kan fratas den legitimasjon som følger av § 6-32 uten at han samtidig også fjernes fra stillingen.⁷² Ettersom selskapets daglige leder skal være registrert i foretaksregisteret, jf foretakregisterloven § 3-1 nr. 5, vil daglig leder overfor omverdenen fremdeles fremstå som legitimert til å foreta de disposisjoner som følger av loven.

Hva som ligger i ”den daglige ledelse” er ikke nærmere definert i loven. En naturlig forståelse av ordlyden, tilsier at daglig leder må kunne foreta de nødvendige disposisjoner som trenges for å skjøte selskapets daglige drift. Det kan for eksempel være ansettelse av personale, innkjøp av produksjonsmidler eller for eksempel å inngå salgsvtaler med kunder. Jeg antar at et relevant moment i vurderingen vil være formålet med disposisjonen.

I § 6-14, 2. ledd fremgår det en negativ avgrensning av hvilke saker som hører inn under den daglige ledelsen. Det blir ikke å regne som en del av den daglige ledelse å handle på vegne av selskapet i saker som etter selskapets forhold er av uvanlig art eller av stor betydning. Daglig leder vil derfor overskride sin myndighet i relasjon til § 6-33, i de tilfellene han disponerer i strid med 2. ledd.

⁷⁰ Aarbakke mfl., s. 503

⁷¹ Aarbakke mfl., s. 503-504

⁷² Aarbakke mfl., s. 557

Spørsmålet blir hva som kan sies å utgjøre saker av uvanlig art eller av stor betydning. Det gis ingen holdepunkter for hva som ligger i begrepene i loven. Ordlyden må allikevel kunne tyde på det er snakk om tilfeller som for selskapet er unormale eller ekstraordinære i forhold til selskapets virksomhet. Hvorvidt saken er av en slik karakter, at den faller utenfor daglig leders myndighetsområde, må skjønnsmessig avgjøres i det konkrete tilfellet.⁷³ I rettspraksis er det anført at det må vurderes fra selskap til selskap hvorvidt en disposisjon faller inn under den daglige ledelsen. Rt. 1999 side 353 uttaler Høyesterett at daglig leders kompetanse avhenger av selskapets stilling og de konkrete omstendighetene for øvrig. Jeg antar at desto mer omfattende selskapets virksomhet er, desto flere saker vil falle inn under den daglige ledelsen. Det vil altså være en forskjell på kompetansen til en daglig leder i et lite håndverksselskap og en daglig leder i et stort investeringsselskap. Et stort innkjøp kan være så betydelig at det faller utenfor den daglige ledelsen i et selskap, mens samme kjøpet kan være så ubetydelig i et annet selskap at det klart faller innenfor.

På samme måte kan det tenkes at et salg av fast eiendom for et eiendomsselskap fremstår som vanlig, men at salgssummen det er snakk om er av så stor betydning for selskapet at det allikevel ikke vil falle inn under den daglige driften. I et slikt tilfelle kan daglig leder tenkes å overskride sin myndighet, og selskapet kan være uforpliktet etter avtalen dersom vilkårene i § 6-33 for øvrig er oppfylt. Et annet eksempel er at daglig leder foretar en kjøp av en båt og ikke av en fast eiendom. Her kan det tenkes at kjøpet i seg selv ikke er av vesentlig betydning for selskapet, men det kan tenkes at kjøpet etter sin art ligger så vidt langt til siden for selskapets virksomhet at dette må karakteriseres som uvanlig. En slik disposisjon kan også bli å regne som en myndighetsoverskridelse, med mulighet for selskapet å hevde seg ubundet med hjemmel i § 6-33.

I Rt. 1999 side 353 ble det slått fast at det å pådra selskapet betalingsforpliktelser for et annet selskaps innkjøp, måtte anses å ligge utenfor daglig leders myndighet. I denne saken ble allikevel daglig leder ansett for å være kompetent fordi han var eeneier av konsernet.

⁷³ Aarbakke mfl., s. 506

Ulike situasjoner kan oppstå for et selskap, slik at det er viktig å foreta raske beslutninger på vegne av selskapet. Det kan tenkes at det å vente på styrets avgjørelse i saken kan føre til ”vesentlig ulempe” for selskapet. I et slikt tilfelle er daglig leder gitt kompetanse til å handle på selskapets vegne, jf § 6-14, 3. ledd. I tillegg følger det av denne regelen at avgjørelsen i saker med uvanlig art eller stor betydning kan delegeres til daglig leder.

I dette tilfellet vil daglig leder få utvidet sin kompetanse, slik at myndighetsoverskridelsesvilkåret i § 6-33 ikke kan sies å være oppfylt.

Et spørsmål som melder seg er hva denne utvidelsen av kompetansen til daglig leder innebærer overfor selskapets medkontrahent. Må tredjemann bare stole på at det foreligger en slik situasjon som kan medføre ”vesentlig ulempe” for selskapet, og at daglig leder derfor innehar den nødvendige kompetansen til å forplikte selskapet.

Sett at situasjonen er for et eiendomsselskap at tredjemann tilbyr å kjøpe en falleferdig og verdiløs eiendom av selskapet til en uomtvistet meget gunstig pris, men at denne handelen sett i forhold til selskapet utvilsomt må anses som uvanlig eller av stor betydning.

I utgangspunktet hører denne avgjørelsen inn under styret, jf § 6-14, 2. ledd.

Uten å gå nærmere inn på betydningen av ”vesentlig ulempe”, vil det kunne anføres at situasjonen tilsier en utvidet kompetanse for daglig leder i dette tilfellet.

Lovteksten gir ingen svar på problemstillingen. Juridisk teori slår fast at daglig leder er den som må treffe avgjørelsen hvorvidt dette vilkåret er oppfylt.⁷⁴ Dette synes også å ha de beste grunner for seg. Daglig leder står nærmest til å vite hva som vil innebære en vesentlig ulempe for selskapet. På den annen side kan det stille seg annerledes der medkontrahenten har særlig kjennskap til selskapets forhold. I denne situasjonen vil da heller ikke kravet til god tro etter § 6-33 være oppfylt. Medkontrahenten kan normalt regne med at disposisjonen er berettiget i forhold til selskapet, og tredjemann har ingen alminnelig undersøkelsesplikt.⁷⁵

⁷⁴ Aarbakke mfl., s. 507

⁷⁵ Andenæs, s. 396

5.5 Den signaturberettigedes legitimasjon

Med hjemmel i § 6-31 kan også andre gis fullmakt til å tegne selskapets firma. Denne bestemmelsen gir styret mulighet til å delegere signaturretten til enkelte styremedlemmer, daglig leder eller andre navngitte ansatte, jf 1.ledd. Regelen kan synes å ivareta et praktisk behov for i visse tilfeller å kunne foreta disposisjoner på selskapets vegne, uten at styret må opptre samlet. Bestemmelsen gir styret mulighet til å tildele andre selskapsrepresentanter den alminnelige selskapsfullmakt som styret har etter aksjelovens § 6-30.

Hvem som er tildelt signaturrett eller firmategningsrett skal være registrert i foretaksregisterloven, jf foretaksregisterloven § 3-1 nr. 6.

Den som har fått tildelt en signaturrett eller firmategningsrett etter § 6-31, har blitt legitimert overfor omverdenen til å disponere ubegrenset på vegne av selskapet. Den signaturberettigede fremstår for tredjemann å være kompetent til å binde selskapet i enhver situasjon. Det følger derimot av ordlyden i aksjeloven § 6-31 at firmategneren bare har en rett til å undertegne for selskapet, jf ”rett til å tegne selskapets firma”. En signaturberettiget har derfor ingen beslutningsmyndighet. Innad i selskapet har derfor en signaturberettiget ingen utvidet kompetanse. Firmategningsretten forutsetter at rette selskapsorgan har foretatt den formelle beslutningen.

Signaturretten eller firmategningsretten, kan når som helst trekkes tilbake, jf § 6-31 2.ledd 1.punktum.

5.6 Den signaturberettigedes kompetanse.

Det å være signaturberettiget innebærer en rett til å tegne selskapets firma, jf aksjelovens § 6-31. Etter ordlyden kan styret ”gi” nærmere bestemte personer en rett til å tegne selskapet. Altså er § 6-31 en delegasjonsadgang for selskapets styre. Dette tilsier at det må foreligge en forutgående beslutning.

En signaturrett eller firmategningsrett innebærer ikke noen beslutningsmyndighet, men en rett til å foreta en bestemt disposisjon på selskapets vegne.⁷⁶ Således vil det være en overskridelse av myndighet dersom firmategneren disponerer på vegne av selskapet i en sak hvor det enten ikke foreligger noen forutgående beslutning, eller den forutgående beslutningen for eksempel lider av saksbehandlingsfeil. I begge situasjonene vil firmategneren være legitimert overfor tredjemann.⁷⁷ For medkontrahenten er det ingenting som skal kunne tilsi at selskapets representant ikke har den myndighet han gir seg ut for å ha. Et eksempel er en kunsthandler som selger malerier til en med signaturrett i et eiendomsselskap. Kunsthandleren har i denne situasjonen ingen grunn til å tvile på at selskapsrepresentanten har den nødvendige kompetanse. For ham fremstår den signaturberettigede med den nødvendige kompetanse.

Delegasjonen av signaturretten må videre sees i sammenheng med foretaksregisterloven § 3-7, 3. ledd. Etter denne bestemmelsen kan det ikke registreres andre innskrenkninger i signaturretten enn at flere må tegne selskapets firma i fellesskap. Overfor tredjemann bygger dette opp under den legitimasjon selskapsrepresentanten alt har som signaturberettiget etter § 6-31. Medkontrahenten har ingen grunn til å anta at selskapets representanter ikke har den nødvendige kompetansen i den aktuelle situasjonen. Eneste begrensningen som tredjemann kan forventes å kjenne til er dersom signaturretten er innkrenket etter § 3-7, 3. ledd.

⁷⁶ Andenæs, s. 391

⁷⁷ Aarbakke mfl., s. 555

6 Kravet til god tro hos medkontrahtenten

6.1 Innledning

Aksjeloven § 6-33 oppstiller et krav til medkontrahtentens subjektive forhold. Etter loven er det et vilkår at medkontrahtenten, ”forsto eller burde ha forstått” at selskapsrepresentantens myndighet ble overskredet⁷⁸ for at selskapet kan hevde seg ubundet av disposisjonen.

Dette vilkåret kan oppstilles på mange forskjellige måter. Vilkaåret i § 6-33 kan formuleres både som et krav til aktsomhet hos medkontrahtenten, og et vilkår om at tredjemann må være i ond tro dersom bestemmelsen skal komme til anvendelse. Betydningen er den samme.

Bakgrunnen for kravet til godtro hos medkontrahtenten, er et ønske om å bøte på den urimelighet som kan oppstå på selskapets hånd, dersom selskapet i et hvert tilfelle skal være bundet av deres representanters myndighetsoverskridelse. Dessuten vil et slikt krav til god tro hos medkontrahtenten gjøre det til selskapets risiko hvorvidt disposisjonen faller innenfor eller utenfor selskapsorganets kompetanse.⁷⁹

Ordlyden i § 6-33, ”forsto eller burde forstått” synes å tale for at en helhetsvurdering må legges til grunn ved avgjørelsen. Det kan ikke kun være ett forhold som er avgjørende for hvorvidt medkontrahtenten ”forsto eller burde forstått”, at selskapsrepresentanten overskred sin myndighet. ”Forsto eller burde forstått” synes å forutsette positiv kunnskap hos medkontrahtenten, eller at medkontrahtenten burde hatt slik kunnskap. Hva som ligger i dette kravet vil nærmere behandles nedenfor.⁸⁰

⁷⁸ Andenæs, s. 395

⁷⁹ Ot. Prp. nr. 4, 1995-96, s. 32

⁸⁰ Se avsnitt 6.2

6.2 Godtro-vurderingen

En naturlig språklig forståelse av ordlydens ”forsto” tilsier et krav om positiv kunnskap hos medkontrahtenten. Med dette mener jeg at lovens ordlyd taler for at tredjemann må ha en bestemt visshet om det forhold, at selskapets representant overskrider sin myndighet. Ordlyden tilsier derfor, at det ikke er tilstrekkelig at det fremstår som over 50 % sannsynlig for medkontrahtenten at representanten har overskredet sin myndighet. Slik jeg ser det må det en kvalifisert overvekt til for at lovtekstens alternativ ”forsto” er oppfylt. Men sett i sammenheng med at lovteksten har likestilt begrepet ”forsto” med ”burde forstått”, fremstår denne problemstillingen mindre relevant. Avgjørende blir om tredjemann har opptrådt med den nødvendige aktsomhet.

Etter § 6-33 vil kravet om ond tro hos medkontrahtenten være oppfylt dersom tredjemann ”burde ha forstått” at selskapets representant overskred sin myndighet. En naturlig forståelse av ordlyden taler for at medkontrahtenten må oppfylle en aktsomhetsnorm. Slik har også bestemmelsen blitt forstått i den juridiske litteraturen.⁸¹

Hvorvidt aktsomhetsnormen er overskredet må avgjøres ved en konkret og objektiv helhetsvurdering.⁸² For å avgjøre om medkontrahtenten ”forsto eller burde ha forstått” at selskapets representanter overskred sin myndighet, må vurderingstemaet være om medkontrahtenten i den aktuelle situasjonen har opptrådt med den nødvendige oppmerksomhet og omtenkksomhet som kan forventes, uavhengig forskjellige tredjemenn i mellom.⁸³ Det vil være av betydning for eksempel hvor nært forhold medkontrahtenten har til selskapet, og i hvilken grad tredjemann kjenner til selskapets interne forhold.

Et annet forhold som også kan ha betydning er hvorvidt selskapsrepresentanten opptrer med den kompetansen som tilligger han etter loven eller om han opptrer som signaturberettiget.

⁸¹ Andenæs, s. 396

⁸² Andenæs(1998), s. 305

⁸³ J. E. Norheim, ” Formuerettslig representasjon etter aksjelovgivningen”, s. 43

Signaturetten innebærer nødvendigvis ingen utvidet kompetanse til å binde selskapet selv om den signaturberettigede fremstår legitimert. Uaktsomhetsnormen må derfor antas å ligge høyere i disse tilfellene.

Et annet moment som kan føre til at kravet til aktsomhet skjerpes, er situasjoner hvor medkontrahtenten er særlig kyndig. I Rt. 1983 side 716, hadde en reder avgitt en personlig garanti for rederiets forpliktelser overfor Norsk Garantiinstitutt for Skip og Borefartøyer AS. Rederen anførte at daglig leder hadde godkjent et mindre omfattende garantiansvar overfor ham enn det som fremkom av erklæringen. Høyesterett utalte i spørsmålet om god tro at ”rederen var en erfaren forretningsmann, vel kjent med garantier og ansvarsforhold”. Rederen oppfylte altså ikke aktsomhetskravet i forhold til den uttalelsen daglig leder hadde avgitt overfor ham. Det kan trekkes slutninger fra dommen om et skjerpet aktsomhetskrav hos medkontrahtenten i situasjoner hvor tredjemann har særlig kunnskap.⁸⁴

I helhetsvurderingen som ligger til grunn for å avgjøre om aktsomhetsnormen er overskredet, vil det være flere momenter som kan være relevante.

Blant annet kan det ha betydning hvilket formål disposisjonen har eller overfor hvem disposisjonen blir foretatt.⁸⁵ Det må naturlig nok stilles strengere krav til en medkontrahtent som er nær selskapet. Tredjemenn som er nær selskapet vil naturlig nok være bedre stilt til å vite om disposisjonen innebærer en overskridelse av myndighet fra selskapets representanter. For eksempel må det stilles strengere krav til en aksjonærs aktsomhet enn til en utenforstående hva angår selskapets interne forhold.

Dersom selskapets representanter for eksempel foretar en særbegunstigelse av enkelte aksjonærer, kan det være grunn til å kreve en høyere aktsomhet hos tredjemann.⁸⁶ Slike disposisjoner kan være illojale mot selskapet øvrige aksjonærer. Jeg antar derfor at det

⁸⁴ Andenæs, s. 396, J. E. Norheim, ”Formuerettslig representasjon etter aksjelovgivningen”, s. 43

⁸⁵ Andenæs s. 396 og s. 305

⁸⁶ Andenæs, s. 396

normalt må kunne påregnes et høyere krav til aktsomhet hos medkontrahtenten i slike tilfeller av myndighetsoverskridelse.⁸⁷

Motsatt vil det kunne stille seg dersom disposisjonen har et allmenntilgitt formål. Her kan det nødvendigvis ikke stilles samme krav til medkontrahtenten aktsomhet.⁸⁸ For tredjemann kan det være vanskelig å avgjøre om slike disposisjoner innebærer en overskridelse av myndighet fra selskapsrepresentantens side. Reelle hensyn tilsier at slike overskridelser ikke bør være tredjemannsrisiko. Tredjemann vil normalt ikke være nærmest til å avgjøre om slike disposisjoner, for eksempel faller innefor eller utenfor selskapets formål.

Det kan tenkes at daglig leder i et eiendomsselskap inngår en gunstig sponsoravtale med en forening med allmenntilgitt formål. En slik disposisjon fra et eiendomsselskap vil kunne være et ledd i selskapets profilbygging, men kan samtidig innebære en overskridelse av selskapsrepresentantens kompetanse ved at avtalen for eksempel er av en slik betydelig karakter, at den nødvendigvis gjør en styreavgjørelse, jf § 6-14, 2.ledd. Det må innebære at kravet til aktsomhet ikke kan stilles for strengt i slike tilfeller.

Dersom selskapets representant foretar en disposisjon som fremstår som en ordinær forretningstransaksjon, må tredjemann kunne gå ut fra at disposisjonen er rettmessig. Dette er tidligere anført i den juridiske litteratur⁸⁹, og er i senere tid bekreftet ved høyesterettsdommen Rt. 2005 side 268 (Tromsø Sjøfarmer AS).⁹⁰ I denne forbindelse kan det spørres om medkontrahtenten aktiv må undersøke forholdet rundt disposisjonen for å oppfylle aktsomhetsnormen etter § 6-33. Lovteksten eller aksjeloven for øvrig, kan ikke sies å oppstille noe krav om en slik undersøkelsesplikt hos medkontrahtenten.

⁸⁷ Se myndighetsmisbruk som myndighetsoverskridelse i avsnitt 5.3

⁸⁸ Andenæs, kan sies å helle mot dette standpunktet på s. 396

⁸⁹ Andenæs s. 396 og s. 305

⁹⁰ for sakens faktum se avsnitt 8

I forarbeidene uttales det at det ikke forutsettes noen alminnelig undersøkelsesplikt for medkontrahenten.⁹¹ Høyesterett har i Rt. 2005 side 268 fastslått at det ikke foreligger noen slik undersøkelsesplikt. Høyesterett utaler i dommen vedrørende undersøkelsesplikten at ”aksjeloven bygger på den forutsetning at medkontrahenter i alminnelighet ikke skal ha noen undersøkelsesplikt, og at vedkommende skal kunne legge til grunn at forholdet innad er i orden såfremt det ikke foreligger noen særlig grunn til mistanke. Det er bare i sistnevnte tilfelle at medkontrahenten kan ha plikt til å foreta nærmere undersøkelser”.

På denne bakgrunnen må det kunne fastslåes at det ikke påligger medkontrahenten noen undersøkelsesplikt. Av den rettsstilstanden som nå foreligger ved den omtalte dom, kan medkontrahenten derimot normalt gå ut fra at forholdet innad i selskapet er i orden og at selskapets representanter ikke foretar seg noe de i forhold til selskapet er uberettiget til.

En reservasjon må gjøres dersom det fremkommer særlige forhold som kan tenkes å fremkalle mistanke. Forarbeidene uttaler at medkontrahenten kan ha en plikt til å undersøke forholdene nærmere ”dersom det etter omstendighetene fremstår som nærliggende at styret eller daglig leder har handlet i strid med vedtektene eller generalforsamlingsbeslutning”.⁹² I et slikt tilfelle kan tredjemann bli ansett å være i ond tro dersom nærmere undersøkelser blir forsømt.⁹³

6.2.1 Hva aktsomhetsnormen må dekke

Kravet til god tro hos medkontrahenten retter seg mot myndighetsoverskridelsen.

Etter § 6-33 må medkontrahentens gode tro dekke selskapsrepresentantens myndighetsoverskridelse. Medkontrahenten må ikke ha forstått, eller kunne bebreides for ikke å ha forstått, at disposisjonen innebar en myndighetsoverskridelse. Dette innebærer at tredjemanns onde tro må omfatte de faktiske forhold. Det vil for eksempel innebære at

⁹¹ Ot. Prp. nr. 36, 1993-94, s. 214

⁹² Ot. Prp. nr. 36, 1993-94, s. 214 - 215

⁹³ Aarbakke mfl., s. 562

medkontrahtenten vil være i ond tro i situasjoner hvor han vet at styret handler i strid med vedtak gjort av generalforsamlingen.

I forlengelsen av dette oppstår det spørsmål om kravet til ond tro også gjelder i forhold til de lovregler som gjør disposisjonen til en myndighetsoverskridelse. Etter ordlyden i § 6-33 er medkontrahtenten i ond tro dersom han ”forsto eller burde ha forstått at myndigheten ble overskredet”. Ordlyden taler for at tredjemann også må være i god tro vedrørende rettsreglene som gjør disposisjonen til en overskridelse av myndighet.⁹⁴

Rt. 1995 side 1026 kan også tale for denne løsningen. Høyesterett uttaler her at det ikke forelå aktsom god tro hos de involverte da de burde ha kjent til det at det forelå en urimelig forfordeling som var ulovlig etter aksjeloven 1976 § 8-14. Sammenholdt med juridisk teori⁹⁵ må det derfor kunne anføres at medkontrahtenten også må være i god tro vedrørende de gjeldende rettsregler disposisjonen kan tenkes å overskride. Således vil dette kravet også være i overensstemmelse med det alminnelige utgangspunktet i norsk rett om at man selv bærer risikoen for egen rettsvillfarelse.

6.2.2 God tro i forhold til selskapets vedtekter

Problemstillingen er hvilke krav det kan stilles til medkontrahtentens kjennskap til selskapets vedtekter. Dette er et spørsmål om kravet til tredjemanns onde tro også gjelder hvor tredjemann ikke kjenner til eller tar feil av selskapets vedtekter.

Etter foretaksregisterloven § 10-1, 1.ledd, forutsettes det at tredjemann er kjent med det som er registrert etter loven ”i forhold til rettsregler som lar det være avgjørende for tredjemanns rettsstilling”. Ordlyden gir de registrerte opplysningene i foretaksregisterloven betydning sammen med andre legitimasjonsregler. Aksjelovens § 6-33 er en slik legitimasjonsregel, og ettersom selskapets vedtekter etter foretaksregisterloven § 3-1 nr.1 skal være registrert, vil det ha betydning ved godtrovurderingen om medkontrahtenten

⁹⁴ Andenæs, s. 395

⁹⁵ Andenæs, s. 395

kjente eller burde ha kjent til disse opplysningene. Det forutsettes med andre ord at medkontrahenten undersøker foretaksregisteret.⁹⁶ Har ikke medkontrahenten gjort seg kjent med disse opplysningene, er det mye som taler for at han også må anses å være i ond tro.

Motsatt kan det ikke legges til grunn at medkontrahenten er i god tro selv om han har undersøkt eller gjort seg kjent med selskapets vedtekter. Det kan for eksempel tenkes at selskapets vedtekter er utformet så vidtfnvendende at medkontrahenten av den grunn tror selskapets representanter er kompetente til å foreta den aktuelle disposisjonen.

I forlengelsen av dette oppstår det et spørsmål om selskapet står fritt til å vedtektsfeste bestemmelser som kan ha innvirkning på medkontrahentens gode tro.

Etter foretaksregisterloven § 3-7 3.ledd, kan det ikke registreres andre innskrenkninger i signaturretten, ”enn den at fullmakten må nyttes av flere i felleskap”. En naturlig forståelse av dette tilsier at selskapet i sine vedtekter kan fastsette et krav om at flere bestemte personer må ha opptrådt i felleskap dersom selskapet skal bli bundet. Dette kan for eksempel være flere styremedlemmer sammen, daglig leder og styreleder eller for eksempel en bestemt ansatt og daglig leder.⁹⁷ I den grad slike begrensninger er gjort, vil tredjemann være i ond tro dersom han ikke er klar over dette eller tar feil av disse registrerte opplysningene.

Et naturlig spørsmål blir da om § 3-7, 3.ledd er i veien for at selskapet kan vedtektsfeste andre materielle begrensninger for sine selskapsrepresentanter.

Ordlyden i § 3-7, 3.ledd gir bare en registreringshjemmel for en innskrenkning i signaturkompetansen. Av forarbeidene fremkommer det derimot at § 3-7, 3.ledd også innebærer en begrensning i det materielle innholdet av vedtektene. Det vil si at selskapet

⁹⁶ Andenæs, s. 77

⁹⁷ Ot. Prp. nr. 50, 1984-85, s. 46

ikke kan registrere for eksempel at daglig leder ikke kan foreta disposisjoner over en viss beløpsgrense, eller at saker av en viss art ikke kan treffes av styret.⁹⁸

Begrensningen har sin bakgrunn i at alle aksjeselskapers vedtekter skal registreres jf foretaksregisterlovens § 3-1 nr.1. Sett i sammenheng med foretaksregisterlovens § 3-7, 3.ledd, innebærer det at selskapet ikke kan registrere andre innskrenkninger på selskapsorganenes kompetanse enn en begrensning i signaturretten. Skal selskapet begrense selskapsrepresentantenes kompetanse, må dette derfor gjøres ved intern instruks eller avtale.⁹⁹

Begrunnelsen for dette kan sies å ligge i foretaksregisterlovens formål. Formålet med foretaksregistreringen er ikke å begrense tredjemanns rettigheter ved å innføre begrensninger i selskapsorganets legitimasjon. Formålet er derimot at personer som kommer i kontakt med selskapet kan ha et behov for å gjøre seg kjent med vedtektene.¹⁰⁰

På denne bakgrunn kan det derfor også anføres at dersom vedtektene allikevel skulle inneholde ulovlige innskrenkninger i selskapsrepresentantenes kompetanse, gjelder trolig ikke legitimasjonsregelen i foretaksregisterloven § 10-1.¹⁰¹ I forhold til aksjelovens § 6-33 vil dette bety at selskapets neppe kan anføre slike uhjemlede begrensninger i vedtektene med virkning overfor tredjemann. Lovgiver har ikke ønsket at selskapet skal ha adgangen til å begrense selskapsrepresentantenes kompetanse på dette område. Selskapet bør da heller ikke ha adgang til å anføre slike begrensninger overfor en tredjemann, selv om vedtektene for så vidt er kjent for ham. En tredjemann vil derfor ikke kunne sies å oppfylle vilkåret om ond tro i disse tilfellene.¹⁰²

⁹⁸ Ot. Prp. nr. 50, 1984-85, s. 47

⁹⁹ Ot. Prp. nr. 50, 1984-85, s. 47

¹⁰⁰ Ot. Prp. nr. 50, 1984-85, s. 183

¹⁰¹ Andenæs, s. 77

¹⁰² Andenæs, s. 395

6.2.3 God tro i forhold til vedtekter med hjemmel i aksjeloven

Etter foretaksregisterloven finnes det ingen annen adgang til å begrense selskapsrepresentantenes kompetanse ved vedtekter enn den som følger av § 3-7, 3.ledd. Etter aksjeloven finnes det derimot hjemmel for å vedtektsfeste begrensninger i styret og daglig leders kompetanse. Denne adgangen er også forutsatt i forarbeidene til aksjeloven.¹⁰³ For eksempel innebærer aksjeloven §§ 6-24 1.ledd og 6-25 2.ledd, at selskapet kan stille strengere krav til styrets beslutningsdyktighet og flertall. Et annet eksempel er hvor selskapet har flere daglige ledere og deres kompetanse forutsetter at de opptrer i fellesskap, jf. § 2-2 1. ledd nr. 7.

Det foreligger derfor motstrid mellom aksjeloven og foretaksregisterloven, om muligheten til å vedtektsfeste begrensninger i selskapsrepresentantenes kompetanse. Denne motstriden gjelder lover med samme rang. Problemet er ikke viet noen oppmerksomhet i forarbeidene, og jeg kan ikke se at formålsbetraktninger eller liknende kan løse motstriden. Jeg antar derfor at denne motstriden må løses på bakgrunn av lex posterior- prinsippet¹⁰⁴, slik at selskapsvedtekter som begrenser selskapsorganenes kompetanse med hjemmel i aksjeloven må være tillatt.¹⁰⁵

Spørsmålet blir hvilken betydning dette har for selskapets medkontrahent.

Slike vedtekter kan ikke registreres etter foretaksregisterloven § 3-7 3.ledd. Således kommer heller ikke legitimasjonsregelen etter § 10-1 til anvendelse, slik at medkontrahenten neppe kan sies å måtte kjenne til slike vedtekter for å oppfylle aktsomhetsnormen. Et unntak må gjøres i tilfellet et selskap har flere daglige ledere. En bestemmelse om flere daglige ledere må inntas i vedtektene jf. aksjelovens § 2-2, og vedtektene må registreres, jf. foretaksregisterlovens § 3-1. Denne vedtektsbestemmelsen må derfor kunne forutsettes å være kjent for tredjemann, jf § 10-1, 1. ledd.

¹⁰³ NOU 1992: 29, s. 141

¹⁰⁴ Eckhoff, s. 356 flg

¹⁰⁵ J. E. Norheim, ” Formuerettslig representasjon etter aksjelovgivningen”, s. 47

Det kan på bakgrunn av redegjørelsen foran, anføres at selskapet ikke kan vedtektsfeste slike begrensninger som kan ha innvirkning på medkontrahentens gode tro. Tredjemann har som nevnt ingen anledning til å vite hvorvidt det foreligger vedtekter som nevnt. Det må derfor foretas en konkret helhetsvurdering hvorvidt medkontrahenten har opptrådt tilstrekkelig aktsom i den bestemte situasjonen.

6.2.4 Unntaket selskapets formål

Det må gjøres et unntak fra regelen om at vedtektene ikke kan oppstille materielle begrensninger i selskapsorganenes kompetanse. Unntaket gjelder i forhold til selskapets formål.

Selskapsformålet skal være vedtektsfestet, jf. aksjeloven § 2-2, 1.ledd, nr.3¹⁰⁶ og derigjennom være registrert, jf. foretaksregisterloven § 3-1, nr. 1. Medkontrahenten må derfor forventes å ha kunnskap om dette, jf. foretaksregisterloven § 10-1.¹⁰⁷ Skulle disposisjonen ligge utenfor selskapets vedtektsfestede formål, vil disposisjonen normalt være en myndighetsoverskridelse.¹⁰⁸ Er medkontrahenten klar over at selskapsorganene handler utenfor formålsangiveselen i selskapets vedtekter, vil han være i ond tro etter aksjelovens § 6-33.

Det oppstår i denne forbindelse et spørsmål om tredjemann alltid vil være i ond tro etter § 6-33 i tilfellene der selskapsorganene foretar disposisjoner i strid med selskapsformålet.

Etter første selskapsdirektiv art.9, nr. 1, 2.ledd¹⁰⁹ vinner ikke tredjemann rett dersom han er klar over at selskapsorganene overskrider selskapets formål. Direktivet er allikevel til

¹⁰⁶ Ordlyden i aksjeloven § 2-2, 1.ledd, nr.3 retter seg mot ” selskapets virksomhet”. Denne ordlyden avløser tidligere lovs uttrykk om ”selskapets formål”. Forskjellen skal etter forarbeidene bare utgjøre en redaksjonell endring, jf NOU 1996:3, s. 106

¹⁰⁷ Andenæs, s. 395

¹⁰⁸ Aarbakke mfl., s. 560, J. E. Norheim, ” Formuerettslig representasjon etter aksjelovgivningen”, s. 48

¹⁰⁹ se avsnitt 2.2

hinder for at en offentliggjøring av vedtektene er bevis nok for at medkontrahtenten er i ond tro. Således kan det fremstå som en uoverensstemmelse mellom EØS-regelverket og den norske regelen i foretaksregisterloven § 10-1 jf. § 3-1, nr.1, som forutsetter at tredjemann anses å kjenne til formålsoverskridelsen. Av forarbeidene¹¹⁰ fremkommer det at heller ikke etter norsk rett, kan oppstilles noen automatikk i at overskridelsen av formålsvedtektene registrert i foretaksregisteret, innebærer at medkontrahtenten er i ond tro.

Ut fra dette må det kunne legges til grunn at selv om tredjemann anses å kjenne til selskapsformålet jf foretaksregisterloven § 10-1 1.ledd, er ikke dette tilstrekkelig for å anse tredjemann å være i ond tro etter aksjelovens § 6-33.

Dette synet støttes også av den juridiske teorien.¹¹¹ Samlet sett synes rettskildene å legge til grunn at selskapets registrerte formål i liten grad påvirker selskapsorganenes kompetanse(eller legitimasjon). Rettskildemessig betyr dette at denne forståelsen veier tungt, og jeg mener at rettskildebildet samlet sett tilsier at denne forståelse må kunne legges til grunn. Begrunnelsen ligger i at det å avgjøre om disposisjonen ligger innenfor eller utenfor selskapsformålet ikke alltid lett for en medkontrahtent å avgjøre.¹¹² Det kan vanskelig sies noe generelt om en disposisjon ligger innenfor eller utenfor selskapets formål. Selskapsformålet kan være angitt svært vidtfnende, og ofte vil det kunne være avgjørende hva hensikten med avtalen er.¹¹³ Det vil måtte gjøres en konkret vurdering av disposisjonen for å avgjøre om den er innefor det vedtektsfestede selskapsformålet.¹¹⁴

For eksempel vil styret i et eiendomsselskap som har et vedtektsfestet formål om å forestå salg og kjøp av eiendom, trolig overskride selskapsformålet om de skulle gå til innkjøp av et skip. Denne transaksjonen vil derfor kunne ha betydning for medkontrahtentens gode tro.

¹¹⁰ NOU 1992: 29 s. 142, uttalelsene her er gjengitt i Ot. Prp. 36, 1993-94, s. 16.

¹¹¹ Aarbakke mfl., s. 560

¹¹² Aarbakke mfl., s. 560

¹¹³ Kompetanse- og habilitetsregler i aksjeselskaper ved John Aa Sveinsvold 7. november 2005, s. 2

¹¹⁴ NOU 1992:29, s. 142

Men dersom eiendomsselskapet inngår en leieavtale til forretningslokaler med en tredjemann, er det ikke sikkert dette er utenfor selskapets formål. Det registrerte formålet vil her ikke være nok til å hevde at medkontrahtenten er i ond tro.

Jeg finner avslutningsvis under dette punktet grunn til å kort presisere at det kan foreligge en myndighetsoverskridelse selv om selskapsorganene handler innenfor selskapets formål, dersom det er gitt særskilt instruks som ytterligere begrenser selskapsrepresentantenes kompetanse.¹¹⁵ Etter beslutning fra generalforsamlingen er det heller ikke noe i veien for at selskapsrepresentantene ved enkelte anledninger handler utenfor selskapets normale virksomhetsområde.¹¹⁶ I utgangspunktet vil dette være en myndighetsoverskridelse sett fra tredjemanns side. Medkontrahtenten har som utgangspunkt ingen forutsetning for å vite om generalforsamlingens beslutning. Dette betyr at tredjemann har en oppfordring til å foreta nærmere undersøkelser, hvorvidt selskapsrepresentantene innehar den nødvendige kompetanse i dette tilfellet.

Dette underbygger bare det som er redegjort foran, at medkontrahtentens god tro etter aksjelovens § 6-33 ikke alene kan baseres på det registrerte selskapsformålet.

6.2.5 Tidspunktet for den onde tro

Spørsmålet er når medkontrahtentens onde tro må foreligge for at selskapet skal kunne hevde seg ubundet av disposisjonen fra deres representanter.

Aksjeloven gir ingen svar på spørsmålet. J. E Norheim anfører i ”Formuerettslig representasjon etter aksjelovgivningen” side 45 at avtaleloven § 39, 1. punktum kan anvendes analogisk på ugyldighetsregler utenfor avtaleloven. Jeg deler oppfatningen om at avtaleloven § 39, 1.punktum kan anvendes analogisk på ugyldighetsregler utenfor

¹¹⁵ Aarbakke mfl., s. 561

¹¹⁶ Aarbakke mfl., s. 561

avtaleloven. Avtaleloven gjelder på formuerettens område, jf avtaleloven § 41, og i mangel av annen hjemmel må denne generelle bestemmelsen komme til anvendelse.

Etter dette vil det avgjørende tidspunktet være når disposisjonen kom til medkontrahentens kunnskap. Godtro-vurderingen må foretas på det tidspunktet tredjemann fikk kunnskap om disposisjonen. Spørsmålet blir medkontrahenten på dette tidspunktet forsto eller burde ha forstått at disposisjonen innebar en myndighetsoverskridelse.

Når det gjelder re-integra regelen i avtaleloven § 39, 2. punktum, antar jeg at også denne kan få anvendelse, i det tilfellet medkontrahenten etter å ha kommet til kunnskap men før han har innrettet seg etter disposisjonen, har forstått eller burde ha forstått at selskapets representanter gikk ut over sin kompetanse.¹¹⁷ Legges denne regelen til grunn kan også ond tro som foreligger etter at medkontrahenten fikk kjennskap til selskapets disposisjon tillegges betydning.

6.2.6 Er godtro- vurderingen i overensstemmelse med EUs første selskapsdirektiv artikkel 9

I godtro- vurderingen etter aksjeloven § 6-33 anvendes uttrykket ”forsto eller burde ha forstått at myndigheten ble overskredet”. Artikkel 9 viser til at selskapet bare kan hevde seg ubundet i de tilfellene ”tredjemann kjente til at handlingen ikke var omfattet av formålet eller at han etter omstendighetene ikke kunne være uvitende om dette”.¹¹⁸

Slik de to ordlydene fremstår, synes direktivtekstens krav til medkontrahenten å være strengere. En naturlig språklig forståelse av direktivteksten tilsier at uaktsomhet fra medkontrahentens side neppe kan utgjøre et grunnlag for selskapet til å hevde seg ubundet disposisjonen.

¹¹⁷ J. E. Norheim, ” Formuerettslig representasjon etter aksjelovgivningen”, s. 45

¹¹⁸ NOU 1992: 29, s. 270

Forarbeidene til § 6-33 behandler ikke spørsmålet. Det følger av presumsjonsprinsippet at norsk lov ”så vidt mulig skal tolkes i samsvar med våre folkerettslige forpliktelser”, jf. Rt. 2000 side 1811 (Finnangerdommen). I denne saken mente lovgiver at den norske regelen i bilansvarsloven var i overensstemmelse med det aktuelle EØS-direktivet. Høyesterett uttaler om presumsjonsprinsippet, at dette står sterkt i de tilfellene lovgiver har vurdert den norske regelen å være i overensstemmelse med EØS-regelen. Videre uttaler Høyesterett at presumsjonsprinsippet ikke er anvendbart der bestemmelsen ikke har flere tolkningsalternativer. Altså der det er tale om klar motstrid mellom to regler.

Spørsmålet her blir om direktivteksten og lovteksten i aksjeloven har noen tolkningsalternativer. Direktivteksten henviser til situasjonen hvor medkontrahenten ikke kan ha vært uvitende om selskapsorganets myndighetsoverskridelse. Slik denne bestemmelsen fremstår, synes ordlyden å henvise til en lemping av beviset for at medkontrahenten hadde kunnskap om myndighetsoverskridelsen. Ut fra en normal språklig forståelse må direktivet kunne forstås å forutsettes at tredjemann hadde en viss kunnskap om myndighetsoverskridelsen. Aksjeloven kan derimot ikke sies å inneholde noe slikt krav. Aksjeloven må sies forutsette at uaktsomhet rammer tredjemann, jf uttrykket ”burde ha forstått”. Jeg kan vanskelig se at bestemmelsene kan gi utspring for andre tolkningsalternativ. Presumsjonsprinsippet kommer derfor ikke til anvendelse.

Spørsmålet er da hvilken bestemmelse som skal få forrang. Som Høyesterett uttaler i den nevnte dom har verken direktiver eller forordninger direkte virkning i norsk rett. Således fremstår det klart at det er aksjelovens § 6-33 som må gå foran.¹¹⁹

¹¹⁹ J. E. Norheim, ”Formuerettslig representasjon etter aksjelovgivningen”, s. 51

7 ”... stride mot redelighet å gjøre disposisjonen gjeldende”

Det tredje vilkåret for at selskapet skal kunne hevde seg ubundet etter aksjeloven § 6-33, er at det vil stride mot redelighet å gjøre disposisjonen gjeldende. Etter ordlyden innebærer dette at også en medkontrahent i ond tro kan påberope seg disposisjonen så lenge dette ikke er uredelig.

Det fremkommer derimot ikke av ordlyden når det vil stride mot redelighet å gjøre disposisjonen gjeldende og når det ikke vil gjøre det. Ordlyden gir heller ingen svar på hva som ligger i begrepet å stride mot redelighet.

Ordlyden i § 6-33 synes klart å forutsette oppfyllelse av redelighetsvilkåret, men i den juridiske litteraturen er det stilt spørsmål om dette vilkåret har noen selvstendig betydning.¹²⁰ Rettspraksis synes ikke å inneholde noen eksempler på at dette vilkåret har hatt betydning. Slik jeg ser det taler dette for at vilkåret beskjedent betydning.

Hov fremhever i sin fremstilling¹²¹ at redelighetsvilkåret må ha liten plass dersom man legger til grunn aksjelovens ordning som tillater at selskapet begrenser selskapsorganenes kompetanse. Dersom medkontrahenten er klar over, eller burde være klar over myndighetsoverskridelsen, og dette allikevel ikke kan utgjøre noen ugyldighetsgrunn etter § 6-33, blir det i realiteten ingen mulighet for selskapet til å begrense selskapsorganenes kompetanse. Dette taler for en innskrenkende tolkning av redelighetsvilkåret i § 6-33.

Forarbeidene peker på at redelighetsvilkåret i § 6-33, neppe er i strid med artikkel 9 ettersom det her handler om å gå lengre i å beskytte medkontrahenten enn det som følger av artikkel 9 nr. 1 2.ledd.¹²² Noen ytterligere bemerkning rundt dette vilkåret blir det ikke gitt.

¹²⁰ Andenæs, s. 396

¹²¹ Hov, s. 394-395

¹²² NOU 1992: 29, s. 142

Dette kan tolkes dit hen at lovgiver ønsker at redelighetsvilkåret skal gi tredjemann ytterligere beskyttelse enn hva kravet til god tro alt gjør.

Andenæs anfører i sin fremstilling at redelighetsvilkåret er objektivt.¹²³ Det betyr at forhold på tredjemanns side ikke har betydningen for vurderingen av om en gjennomføring av disposisjonen strider mot redelighet. Med andre ord er det nøytrale momenter som er avgjørende. En slik objektiv vurdering av hvorvidt vilkåret er oppfylt, åpner for at redelighetsvilkåret kan ha selvstendig betydning ved siden av aktsomhetsvilkåret.

Slik jeg ser det, vil en ondtroende medkontrahent ikke ha noen beskyttelsesverdige interesse. Vedkommende tredjemann har ingen berettiget forventning om å motta ytelsen fra selskapet, fordi enten vet han at det foreligger en myndighetsoverskridelse eller så burde han vite det. Det kan også spørres om det vil være redelig av tredjemann i dette tilfellet å gjøre rett etter disposisjonen. Etter min mening vil redelighetsvilkåret neppe ha selvstendig betydning i tilfellene hvor medkontrahenten forstår at disposisjonen innebærer en myndighetsoverskridelse. Slik jeg ser det vil det være uredelig av en tredjemann å gjennomføre en avtale som bygger på en myndighetsoverskridelse tredjemann var klar over.

Noe annet kan tenkes i tilfellet hvor medkontrahenten har vært uaktsom. Her kan det tenkes at vilkåret kan ha en selvstendig betydning. Etter min mening kan den være rimelig å tillate at disposisjonen får virkning tross myndighetsoverskridelsen og tredjemanns uaktsomhet, dersom for eksempel selskapet kan lastes for overskridelsen.

Sett at det foreligger en myndighetsoverskridelse ved at selskapsrepresentanten har disponert i strid med en uklar formålsangivelse i selskapets vedtekter. Selv om medkontrahenten burde ha forstått dette, er det ikke sikkert at det vil være uredelig av ham

¹²³ Andenæs, s. 396

å gjøre rett gjeldende etter disposisjonen. Medkontrahenten kan ikke lastes for uklarheten, og selskapet bør kanskje selv bære ansvaret for at disposisjonen ble foretatt.

På bakgrunn av lovens klare ordlyd, må det allikevel være klart at redelighetsvilkåret ikke kan settes til side, men derimot ha en viss realitet.¹²⁴

Det må også legges til at redelighetsvurderingen i § 6-33 ikke har noe å si for redelighetsvurdering i avtalelovens § 33. Selskapet har fullt ut mulighet til å påberope seg denne og andre ugyldighetsregler, helt uavhengig aksjelovens § 6-33.¹²⁵

8 "Godtgjør"

Etter aksjelovens § 6-33 må selskapet godtgjøre at medkontrahenten forsto eller burde forstått at disposisjonen var en myndighetsoverskridelse.

Ordlyden kan synes å oppstille en skjerpet bevisbyrde for selskapet. Bevisbyrde i denne sammenhengen må forstås som en objektiv bevisbyrde hvor spørsmålet er hvor stor grad av sannsynlighet som må til for at en kjensgjerning skal legges til grunn for avgjørelsen.¹²⁶ Det alminnelige utgangspunkt i sivile saker er at selskapet har risikoen for å føre bevis for at det fremstår som mer sannsynlig at medkontrahenten var uaktsom, enn at medkontrahenten ikke var uaktsom.¹²⁷ En naturlig språklig forståelse av uttrykket "å godtgjøre", synes å innebære en skjerping av selskapets bevisføring.

Forarbeidene peker derimot i en annen retning. Begrepet "godtgjøre" kom inn ved endringslov av 22.12.1995 nr.80. Begrepet ble innført for at loven skulle være i

¹²⁴ J. E. Norheim, "Formuerettslig representasjon etter aksjelovgivningen", s. 54

¹²⁵ Andenæs, s. 396, se også avsnitt 3.

¹²⁶ Hov, Rettergang 1, s. 262

¹²⁷ Hov, Rettergang 1, s. 264 flg

overensstemmelse med 1. selskapsdirektiv artikkel 9.¹²⁸ I forarbeidene til denne loven uttales det at begrepet skal forstås som et krav om bevisføring fra selskapet side, og ikke som et pålegg om skjerpet bevisbyrde. Videre skal det være opp til domstolene å ta stilling til hvor strenge krav som skal stilles til bevisene.¹²⁹

Uttalelsene i endringslovens forarbeider er gjengitt i forarbeidene til dagens aksjelov¹³⁰, og de har derfor betydning også for forståelsen av bestemmelsen i gjeldende lov.

I Troms Sjøfarmer AS- dommen, Rt. 2005 side 268 legger Høyesterett til grunn at bestemmelsen innfører en bevisføringsplikt. Saken dreide seg blant annet om det var inngått en bindende avtale mellom et fiskeslakteri og et lakseoppdrettsfirma. Daglig leder i Troms Sjøfarmer AS hadde meddelt medkontrahtenten om at styreforbeholdet var bortfalt, noe som ikke var riktig. Det forelå således en myndighetsoverskridelse fra selskapets representant. Høyesterett fastslår at det er selskapet som har bevisføringsplikten, men at de i denne saken ikke hadde søkt å godtgjøre at medkontrahtenten forsto eller burde forstått at selskapets representant handlet uten dekning i et styrevedtak.

Lovteksten må etter dette stå tilbake for forarbeidene og rettspraksis. På bakgrunn av det som er redegjort ovenfor, må det være klart at det tilligger selskapet å føre bevis for å sannsynliggjøre at medkontrahtenten ikke var i aktsom god tro, og at det ikke foreligger noe skjerpet krav til sannsynlighet.

¹²⁸ Andenæs, s. 395

¹²⁹ NOU 1996: 3, s. 141

¹³⁰ NOU 1996: 3, s. 141

9 Rettsvirkningene og følgene av overtredelsen av § 6-33

9.1 Rettsvirkningene etter § 6-33

Utgangspunktet er, til tross for myndighetsoverskridelsen, at selskapet er bundet til de disposisjoner deres representanter har foretatt. Dersom medkontrahenten er i ond tro og det vil stride mot redelighet å gjøre disposisjonen gjeldende, vil derimot selskapet ikke være bundet av den foreliggende disposisjonen. Aksjeloven § 6-33 angir uttrykkelig, at dersom vilkårene er oppfylt, så er disposisjonen ikke bindende for selskapet.

Konsekvensen av dette er at selskapet ikke kan pålegges å gjennomføre disposisjonen slik den er foretatt. Tredjemann har ingen krav mot selskapet som følge av disposisjonen. Jeg antar også at dersom partene allerede har ytet noe i henhold til avtalen eller disposisjonen, så skal dette tilbakeleveres, jf alminnelige avtalerettslige prinsipper.

Etter § 6-33 fremstår det som disposisjonen i sin helhet ikke er bindende for selskapet. Dette må også være det alminnelige utgangspunktet.¹³¹

Høyesterett har til tross for den klare ordlyden, åpnet for at disposisjonen også kan anses å være delvis uforpliktende. I Rt. 1995 side 1026, kom Høyesterett til at det forelå en urimelig forfordeling av en aksjonær. Spørsmålet var om en leiekontrakt til et butikklokale var ugyldig, om denne kunne settes til side, eller eventuelt revideres etter selskapsrettslige eller avtalerettslige regler. Dommen gjelder riktig nok tidligere lovs § 8-15, men som gjort rede for tidligere er dommen allikevel relevant i denne sammenhengen da bestemmelsen er videreført med kun redaksjonelle endringer i § 6-33.¹³²

¹³¹ Aarbakke mfl., s. 564

¹³² NOU 1996: 3, s. 140

Høyesterett uttaler at bestemmelsens ordlyd trekker i retning av at disposisjonen i sin helhet må tilsidesettes. Høyesterett sier videre at det er ”vanskelig å akseptere at man ved dette ordvalget har villet avskjære en revisjon som nettopp vil innebære at man skjærer bort den kvalifiserte urimelighet bestemmelsen skal ramme.” Høyesterett mener at det vil være urimelig å være nødt til å velge mellom to løsninger. Enten en total tilsidesettelse av disposisjonen eller ingen virkning overhodet.

Høyesterett argumenterte videre med at dersom kun tilsidesettelse av disposisjonen var aktuelt etter aksjeloven § 6-33, vil dette harmonere dårlig med den revisjonsadgangen som nå følger av avtaleloven § 36. Høyesterett la også vekt på at lovmotivene viser til at avtaleloven § 36 burde ha en ikke ubetydelig anvendelse i selskapsforhold. Høyesterett la derfor til grunn at lovgiver ikke var fremmed for mellomløsninger også på selskapsrettens område. På denne bakgrunn ble leiekontrakten på 99 år redusert til 25 år for å unngå at leietakeren fikk en urimelig fordel på selskapets bekostning. Slik jeg ser det åpner dommen for at det er adgang til å revidere disposisjoner etter aksjeloven § 6-33.

Det er antatt i teorien, at Høyesteretts parallell til avtaleloven § 36 samtidig oppstiller en begrensning for hvilke tilfeller det kan være aktuelt med delvis ubunnenhet etter aksjeloven § 6-33.¹³³ Slik jeg forstår denne grensen må delvis ugyldighet etter § 6-33 bare være aktuelt der det er avtalen i seg selv som er urimelig. Det er innholdet eller utformingen av avtalen som er det urimelige. Dette var tilfellet i den omtalte dommen. Her var situasjonen at leiekontraktens lengde åpenbart var en skjevfordeling mot den ene parten. Høyesterett uttaler at revisjon vil være aktuelt hvor det er en mulighet for å ”avbøte urimeligheten og skape balanse”. Jeg antar at Høyesterett etter dommen åpner for at en endring av avtalen bare kan innebære at urimeligheten bortfaller, og at avtalen fremstår som balansert mellom selskapet og medkontrahenten.

¹³³ Andenæs, s. 397.

9.2 Erstatning for selskapet

Dersom selskapet er bundet til de disposisjoner deres representanter har gjort gjennom myndighetsoverskridelsen, oppstår det et spørsmål om selskapet kan holde disse erstatningsansvarlige for selskapets forpliktelse overfor tredjemann.

Etter aksjelovens § 17-1 er styremedlemmer og daglig leder med flere, erstatningsansvarlige overfor selskapet for tap de måtte påføre selskapet uaktsomt eller forsettlig. Vilkårene er at selskapet er påført et tap, at tapet er forårsaket ved en forsettlig eller uaktsom handling, samt at tapet oppstår på grunn av at selskapets representanter har opptrådt klanderverdig, enten forsettlig eller uaktsomt. Aksjeloven § 17-1 må på denne bakgrunn anses å være en lovfesting av den alminnelige erstatningsrettslige skyldregel.¹³⁴

En firmategner eller en med signaturfullmakt er ikke nevnt i ordlyden til bestemmelsen, men i tilfellet en av disse har overskredet sin myndighet må den alminnelige erstatningsrettslige skyldregel komme til anvendelse.¹³⁵ Det innebærer at en firmategner kan holdes erstatningsansvarlig der han har opptrådt forsettlig eller uaktsom, og medkontrahenten har lidt et økonomisk tap som er en følge av den urettmessige disposisjonen fra selskapsrepresentanten.

Etter ordlyden er de enkelte styremedlemmene personlig ansvarlig overfor selskapet. Det er altså ikke styret som selskapsorgan som må stå til ansvar overfor selskapets eiere.¹³⁶ Dette må innebære at de enkelte erstatningsvilkår må være oppfylt for det enkelte styremedlem.

Videre er det etter ordlyden ”under utførelsen av sin oppgave” som styremedlem eller daglig leder at vedkommende kan pådra seg erstatningsansvar overfor selskapet. Det samme må antas å gjelde for firmategneren. Når selskapets representanter har overskredet

¹³⁴ Andenæs, s. 654, Aarbakke mfl., s. 943

¹³⁵ Aarbakke mfl., s. 943

¹³⁶ Andenæs, s. 654

sin myndighet etter § 6-33, har de slik jeg ser det, gjort dette ”under utførelsen av sin oppgave” som selskapsrepresentant. Hvis ikke vil ikke § 6-33 vært anvendelig.¹³⁷

Det må først kunne slås fast at en myndighetsoverskridelse fra selskapets representanter kan gi grunnlag for erstatning.¹³⁸

9.2.1 Erstatning for selskapet når selskapet er bundet av disposisjonen

For at selskapsrepresentantene skal kunne holdes erstatningsansvarlig, må det etter aksjeloven § 17-1 foreligge et ansvarsgrunnlag. Problemstillingen blir dermed om selskapets representanter ved sin overskridelse av myndighet har opptrådt forsettlig eller uaktsomt. Vurderingen må ta utgangspunktet i beslutningstidspunktet. Det var under de forhold på dette tidspunktet, men den kunnskap selskapsrepresentantene da hadde, de må vurderes opp mot aktsomhetsnormen.

Etter eldre rettspraksis lå aktsomhetsnormen relativt høyt. Det skulle noe til for at selskapet kunne holde sine representanter erstatningsansvarlig. I Rt. 1904 side 344, ble for eksempel et styre frifunnet til tross for at Høyesterett mente at ”selskapets ledelse kunne og burde ha vært bedre”. Det er anført i teorien at aktsomhetsnormen i dag nok må legges noe lavere, ettersom dagens aksjelov stiller strengere krav til selskapets representanter.¹³⁹

Dersom myndighetsoverskridelsen innebærer brudd på bestemmelser i aksjeloven, selskapets vedtekter eller annen beslutning eller instruks fra overordnet organ, vil det normalt foreligge ansvarsgrunnlag. Selskapets ledelse plikter å følge loven og selskapets vedtekter. Slike overtredelser kan derfor vanskelig sies å ikke innebære uaktsomhet fra selskapets representanter og må derfor være ansvarsbetingende.¹⁴⁰

¹³⁷ Se avsnitt 3

¹³⁸ Andenæs, s. 656, Aarbakke mfl, s. 946-947.

¹³⁹ Aarbakke m.fl, s. 944

¹⁴⁰ Aarbakke mfl., s. 946- 947

Vedtektene er sammen med aksjeloven rammebetingelsene for hvilke disposisjoner et aksjeselskap kan foreta seg, og de er grunnlaget for selskapsrepresentantenes kompetanse. Det må derfor normalt kunne anses å være klanderverdig at selskapsorganene opptrer i strid med disse. Unntak kan allikevel tenkes. Det kan for eksempel være vedtekter som er så vidtfavnende angitt at daglig leder ikke kan bebreides for å ha tatt feil av dem, og derav foretatt en myndighetsoverskridelse.

I forhold til instruks fra overordnet organ synes det vanskelig å ikke pålegge selskapsrepresentanten ansvar, dersom det foretas beslutninger som er i strid med disse. Selskapets ledelse plikter å fremme selskapets interesse, og selskapets interesse er slik jeg ser det, aksjonærene gjennom generalforsamlingsbeslutninger og fastsettelse av vedtekter, som bestemmer. Et brudd på disse må derfor normalt være ansvarsbetingende for selskapsorganene. Annerledes kan det stille seg der for eksempel styret misforstår en uklar generalforsamlingsbeslutning. Etter min mening kan det i slike tilfeller være uklart om styret kan holdes ansvarlig, i alle fall dersom generalforsamlingen kan lastes for uklarheten. Begrunnelsen er at dersom styret ikke kan bebreides for myndighetsoverskridelsen, kan de neppe pålegges erstatningsansvar.¹⁴¹

Daglig leders brudd på en styreinstruks må ha samme konsekvens. Styret har det overoppsyn med selskapets virksomhet, og står ansvarlig overfor selskapets eiere. Daglig leder plikter derfor å følge de anvisninger styret til enhver tid legger.

Aksjelovens § 17-1 oppstiller også et krav til at selskapet gjennom myndighetsoverskridelsen har blitt påført et økonomisk tap. Et tap etter § 17-1 kan innebære at selskapet har gått glipp av inntekter, eller pådratt seg aktuelle eller fremtidige utgifter.¹⁴² Har ikke myndighetsoverskridelsen ført til noe økonomisk tap, kan selskapet heller ikke kreve selskapsrepresentanten for erstatning. Det tapet selskapet kan kreve er det økonomiske tap som er forårsaket av myndighetsoverskridelsen.

¹⁴¹ Andenæs, s. 654

¹⁴² Aarbakke mfl., s. 945

Myndighetsoverskridelsen kan påføre selskapet et økonomisk tap, men behøver nødvendigvis ikke å gjøre det. Dersom generalforsamlingen instruerer styret om ikke å inngå en bestemt avtale, men styret foretar disposisjonen likevel, er det klart at det foreligger en myndighetsoverskridelse. Det kan allikevel tenkes at denne avtalen viser seg å være svært innbringende for selskapet. I en slik situasjon vil ikke selskapet kunne påføre de enkelte styremedlemmene et erstatningsansvar. Selskapet er ikke påført noe tap, jf aksjelovens § 17-1.

Selv om det skulle være klart at selskapets representanter har opptrådt uaktsomt eller forsettlig og det foreligger et økonomisk tap, er det ikke sikkert at selskapet kan holde selskapsrepresentanten ansvarlig. Etter aksjelovens § 17-1 er det et vilkår at disposisjonen som er foretatt ved en myndighetsoverskridelse, er årsaken til selskapets økonomiske tap. Tapet må ha oppstått "under utførelsen av" hans oppgave. Det må med andre ord foreligge en tilstrekkelig årsakssammenheng. Det kan tenkes at disposisjonen ikke er årsaken til selskapets tap. For eksempel kan en avtale som er inngått ved en myndighetsoverskridelse være innbringende for selskapet, mens det er selskapets forvaltning av selskapet som påfører dem et tap. I et slikt tilfelle vil forvaltningen være årsaken til tapet og ikke disposisjonen i seg selv. Selskapet kan derfor ikke kreve erstatning.

I Rt. 1923 side 774 ble flere styremedlemmer frifunnet for erstatningsansvar, på bakgrunn av at det ikke forelå tilstrekkelig årsakssammenheng. Styret ble ansett å være medansvarlig for at selskapet hadde startet opp sin virksomhet før selskapet var registrert, noe som var ulovlig. Høyesterett kom allikevel til at denne ulovlige oppstarten ikke var den direkte årsaken til selskapets tap. Selskapets tap skyldtes pliktstridige disposisjoner som ikke var noen adekvat følge av selskapets igangsetting.

9.2.2 Erstatning for selskapet når selskapet ikke er forpliktet overfor tredjemann
Situasjonen er at vilkårene i aksjeloven § 6-33 er oppfylt slik at selskapet kan hevde seg ubundet. Det oppstår da et spørsmål om selskapet kan kreve erstatning av sine representanter for de tap som er påført i forbindelse med saken.

Et eksempel kan være at selskapet påføres advokat utgifter og andre saksutgifter som ledd i prosessen med å fri seg fra sine forpliktelser overfor tredjemann. Disse utgiftene er tap selskapet kan ønske å få erstattet. Jeg antar at selskapet med hjemmel i de alminnelige erstatningsrettslige regler og aksjeloven § 17-1, også kan kreve erstatning i disse tilfellene.

Selv om selskapet ikke er bundet av disposisjonen overfor tredjemann, kan disposisjonen innebære en myndighetsoverskridelse fra selskapsrepresentantene. Den myndighetsoverskridende handlingen kan være uaktsom selv om selskapet ikke er bundet overfor tredjemann. Det kan være at tredjemann er i ond tro og at det er det som gjør at selskapet ikke er forpliktet overfor medkontrahenten. Dersom myndighetsoverskridelsen er gjort forsettlig eller uaktsomt vil dette kunne gi grunnlag for å pålegge erstatningsansvar overfor selskapet, jf § 17-1. I tillegg til ansvarsgrunnlag må det også foreligge et økonomisk tap for selskapet som er en påregnelig følge av myndighetsoverskridelsen, jf § 17-1.

9.3 Ansvar overfor medkontrahtenten

Dersom vilkårene i § 6-33 skulle være oppfylt og selskapet er å anse ubundet av den disposisjonen selskapsrepresentantene har foretatt, blir det et spørsmål om hvilket erstatningsansvar som påligger selskapsorganet overfor medkontrahtenten. Det oppstår også et spørsmål om selskapet kan holdes erstatningsansvarlig.

Jeg legger til grunn at selskapets representanter i det følgende opptrer på vegne av selskapet, i egenskap av å være styremedlem, daglig leder eller en firmategner. Slik sett, blir ikke situasjonen hvor selskapsrepresentanten pådrar seg ansvar som selvstendig part, nærmere omtalt.

For at selskapet ikke skal være bundet til disposisjonen, må tredjemann blant annet ha vært i ond tro, jf aksjeloven § 17-1. Selv om tredjemann burde ha forstått at det forelå en myndighetsoverskridelse fra selskapsrepresentantens side, synes det allikevel å være gode grunner til å la selskapet eller selskapsrepresentanten bære et erstatningsansvar. Reelle hensyn tilsier at selskapet og selskapsrepresentantene bør holdes ansvarlig for det økonomiske tap medkontrahtenten lider. Selskapet og deres representanter er nærere til å bære tapet, ettersom tredjemann neppe kan lastes for myndighetsoverskridelsen.

Forutsetningen synes å være, at selskapet kan holdes ansvarlig for de disposisjoner deres representanter har foretatt under utførelsen av sine oppgaver for selskapet.

Et slikt grunnlag kan anføres å finnes i skadeerstatningslovens § 2-1.¹⁴³ Her vil selskapet kunne holdes ansvarlig for den skade medkontrahtenten påføres ved at selskapsrepresentantene, som her må anses å være arbeidstakere jf. 3.ledd, utfører arbeid for selskapet. Bestemmelsen hjemler både ansvar for skade som er påført forsettlig og ved uaktsomhet.

¹⁴³ Lov av 13. juni 1969 nr. 26

I den juridiske teorien anses det å være på det rene at styremedlemmer, daglig leder og firmategnere kan holdes erstatningsansvarlig etter ulovfestet rett.¹⁴⁴ Det må legges til grunn at selskapsrepresentanten ansvar overfor medkontrahenten må baseres på culperegelen.¹⁴⁵ Betydningen av dette er blant annet at selskapsrepresentantene kan holdes personlig ansvarlig, der selskapet er insolvent og ikke kan oppfylle sine forpliktelser.¹⁴⁶

Skal selskapets representanter pådra seg erstatningsansvar, må de alminnelig erstatningsvilkår være oppfylt. Det vil si at det må foreligge et ansvarsgrunnlag, et økonomisk tap for medkontrahenten, samt en årsakssammenheng mellom disposisjonen fra selskapets representanter og det tap medkontrahenten lider.

Det må også kunne anføres et annet grunnlag for å pålegge selskapets representanter et erstatningsansvar. Etter avtaleloven § 25 har den som opptrer som fullmektig ansvar for at han har den nødvendige fullmakt. Hvis ikke kan han holdes ansvarlig for den skade tredjemann lider ved at rettshandelen ikke blir gjeldende, jf avtaleloven § 25, 1.ledd. Bestemmelsen må her kunne sies å være aktuell der selskapsrepresentanten overskrider sin fullmakt.¹⁴⁷ For eksempel ved at den signaturberettigede går lengre i å forplikte selskapet enn han var bemyndiget til.

Neste spørsmål blir hva selskapet eller selskapets representanter blir ansvarlig for. Tredjemann skal ha erstattet det tap han lider ved at selskapets organer har opptrådt uaktsom.¹⁴⁸ Ettersom selskapets representanter som utgangspunkt ikke selv er part i avtalen, legger Andenæs til grunn at selskapsrepresentantene kun kan holdes ansvarlig for den negative kontraktsinteresse.¹⁴⁹ Det innebærer at medkontrahenten bare kan kreve

¹⁴⁴ Andenæs, s. 660

¹⁴⁵ Andenæs, s. 661

¹⁴⁶ Andenæs, s. 660

¹⁴⁷ Andenæs, s. 661

¹⁴⁸ Andenæs, s. 664

¹⁴⁹ Andenæs, s. 664

selskapet eller selskapsrepresentantene for det tap han har lidt ved å stole på at avtalen ville bli riktig oppfylt. Dette synes å være en riktig forståelse, da reelle hensyn tilsier at selskapet ikke bør være ansvarlig for en disposisjonen som innebar en myndighetsoverskridelse, hvor medkontrahenten var i ond tro.

10 Litteraturliste

Bøker og artikler:

Andenæs, Mads Henry, Aksjeselskaper & allmennaksjeselskaper, 1998 2.opplag
ISBN: 82-91064-12-1

Andenæs, Mads Henry, Aksjeselskaper & allmennaksjeselskaper, 2006 2.utg
ISBN: 13: 978-82-997439-0-7
ISBN: 10: 82-997439-0-7

Eckhoff, Torstein, Rettskildelære, 2001 5. utg
ISBN: 82-518-3988-2

Hov, Jo, Avtaleslutning og ugyldighet, Kontraktsrett 1, 2002 3. utg
ISBN: 82-91060-12-6

Hov, Jo, Rettergang 1, Sivil- og straffeprosess, 1999
ISBN: 82-91060-08-8

Aarbakke mfl, Aksjeloven og allmennaksjeloven, Kommentarutgave, 2004 2.utg
ISBN: 82-15-00536-5

Åhman, Ola, Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten, om aktiebolagets
ställföreträdare och gränserna för deras representationsrätt, 1997.
ISBN: 91-7678-350-2

Norheim, J. E., Formuerettslig representasjon etter aksjelovgivningen, spesialoppgave ved
Universitetet i Oslo

Sveinsvold, John Aa, Kompetanse- og habilitetsregler i aksjeselskaper av 7. nov 2005

Publisert på nett. Nedlastet 31.01.07 på adresse:

www.raeder.no/de/aktuelt/artikler/boers_og_selskapsrett/kompetanse_og_habilitetsregler_i_aksjeselskap

Lover:

Lov om aksjeselskaper, 13.juni 1997 nr. 44

Lov om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeserklæringer, 13. mai 1918 nr. 4

Lov om enerett til firma og andre forretningskjennetegn, 21. juni 1985 nr. 79

Lov om registrering av foretak, 21. juni 1985 nr. 78

Kong Christian Den Femtis Norske Lov, 15. april 1687

Lov om prokura, 21. juni 1985 nr. 80

Forarbeider:

NOU 1992: 29

NOU 1996: 3

Ot. Prp. nr. 36, 1993-94

Ot. Prp. nr. 4, 1995-96

Ot. Prp. nr. 23, 1996- 97

Innst. O. nr. 80, 1996-97

Rettspraksis:

Rt. 1904 side 344

Rt. 1923 side 774

Rt. 1983 side 716

Rt. 1995 side 46

Rt. 1995 side 1026

Rt. 1999 side 353

Rt. 2000 side 1811

Rt. 2005 side 268

